

Aspecte ale măsurilor legislative antisemite în orașul Pitești
în timpul celui de-al doilea război mondial

I. INTRODUCERE	2
II. Evreii din Pitești în perioada Statului Național Legionar (14 septembrie 1940 – 14 februarie 1941)	3
III. Românzarea economiei. Naționalizarea imobilelor evreiești	8
IV. Firme comerciale deținute de evreii din Pitești.....	15
V. Firme deținute de „etnici români” sau alți minoritari care aveau angajați evrei.....	25
VI. Liberi profesioniști și foști comercianți evrei din Pitești.....	33
VII. Românzarea forței de muncă. Interzicerea dreptului de muncă pentru evrei.....	39
VIII. Munca forțată și alte măsuri represive	42
IX. Rezistența evreiască.....	47
X. Evrei cu domiciliu obligatoriu în Pitești refugiați din Ploiești și județul Prahova.....	48
CONCLUZII.....	57

“Pentru traumatizații ghetoului, nu există diferență între polițistul statului naționalist și milițianul orânduirii socialiste”¹.

I. INTRODUCERE

Excluderea etnicilor evrei din societatea românească s-a realizat cu precădere începând din 14 septembrie 1940 (proclamarea Satului Național Legionar), prin aplicarea măsurilor legislative rasiste de către instituții create special cu acest scop, cum au fost: Direcția Românilor, Colonizării și Inventarului, **Centrul Național de Românilor** (CNR) înființat în mai 1941, pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri care s-a ocupat de organizarea și administrarea temporară a bunurilor imobiliare expropriate de la proprietarii evrei; **Oficiul Central de Românilor** (OCR) cu sediul în București, strada Calomfirescu, nr. 8, aflat în subordinea Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale care a avut ca principal scop excluderea personalului evreiesc din întreprinderi, prin *interzicerea dreptului de muncă*, în conformitate cu prevederile decretului-lege nr. 3.825 din 15 noiembrie 1940.

Românizarea economiei prin preluarea bunurilor industriale și comerciale, în general a capitalului evreiesc de către „etnici români” și românizarea personalului din întreprinderi, au fost cele două direcții prin care s-a realizat treptat, în etape succesive, fără măsuri revoluționare, eliminarea populației evreiești din toate domeniile de activitate, astfel încât să fie preîntâmpinată o eventuală destabilizare a situației economice naționale².

În mod practic, în perioada celui de-al doilea război mondial antisemitismul a devenit politică de stat. În acest context, evreii din Pitești au fost atent supravegheați de organele polițienești³ care au întocmit chiar și un „istoric al problemei evreiești din Pitești” în care s-a consemnat că în afara orașului a existat un cimitir⁴ evreiesc încă de la 1804, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că a existat o comunitate evreiască omogenă ale cărei rădăcini se întind spre secolul al XVIII-lea. Spre mijlocul secolului al XIX-lea comunitatea își construiește o sinagogă, o baie și o școală primară (1849) în centrul orașului, pe strada Egalității. Au fost dărâmate în 1922, pentru a se construi clădirile existente în prezent, o sinagogă și o școală, la punerea pietrei de temelie fiind prezent ministrul dr. Constantin Angelescu din partea Ministerului Cutelor și Artelor. Pentru ridicarea acestor construcții comunitatea a fost sprijinită de reprezentantul de seamă al PNL din Argeș, avocatul Honoriu Bănescu. Inclusiv bancherul Mauriciu Blank, originar din Pitești s-a implicat în viața urbei și a lăsat un legat⁵ de 400.000 lei în administrarea Primăriei Pitești cu scopul întrajutorării săracilor din oraș.

În anul 1859 în Pitești erau înregistrate 30 familii de evrei, în anul 1919, 210 familii cu 980 suflete, iar în timpul celui de-al doilea război mondial figurau 140 familii cu circa 400 suflete. În trecut populația evreiască a fost mult mai numeroasă așa cum rezultă dintr-o statistică din 1881 din care reiese că din totalul populației orașului de 11.058 persoane, 1501 erau evrei, adică peste 10% din totalul populației⁶.

¹ Norman Manea, *Întoarcerea huliganului*, Polirom, 2006, p. 216.

² Radu Ioanid, Tuvia Friling, Mihail E. Ionescu, *Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România – Raport Final*, Editura Polirom, 2005, apud Institutul Național pentru Studiarea Holocaustului din România “Elie Wiesel”, www.inshr-ew.ro, 2012.

³ Arhivele Naționale – Argeș, fond *Poliția Pitești*, dosar 58/1941-1944, f.n., referitor la „problema evreiască” din orașul Pitești.

⁴ După 1900, cimitirul a fost dezafectat prin relocare în altă zonă. În 1941, pe locul fostului cimitir din strada Trivale se afla Regimentul 6 Artilerie, iar în prezent se află Depozitul Intermediar al Arhivelor Statului Major al Forțelor Terestre (SMFT).

⁵ Dispoziție testamentară prin care se lasă cuiva o moștenire, un bun etc.

⁶ Elena Ștefănică, *Curiozități istorice despre Pitești*, în „Restituiri”, Centrul Cultural Pitești, an X, nr. 7(26)/2012, p. 46.

Comunitatea Evreilor din Pitești a avut un statut „de persoană morală și juridică” încă din anul 1932 fiind recunoscută de către Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor. Președinte comunității era la acea dată A.L. Lobel, vicepreședinte Matei Iosifescu, casier M. Feldstein și membri: Iancu Abramovici, M. Roth președintele Societății „Sacra”, David Talmaciu, Herșcu Beraru, Iacob Frischtak și Iosif Mencer⁷. La începutul celui de-al doilea război mondial, comunitatea a fost administrată de un comitet din care făceau parte președintele Avram Wechsler, scris și Vexler (n. 1903, Pitești) căsătorit cu Sura Hinda (n. 1905, Boiani); vicepreședinte și secretar era avocatul Moise Abramovici (n. 14.08.1903, Pitești).

În conformitate cu legiurile⁸ din decembrie 1941 – ianuarie 1942, s-au înființat Oficii Județene ale Centralei Evreilor din România care erau „singurele autorizate să reprezinte interesele evreilor în justiție și în afara autorităților”. În mod practic, pentru o coordonare și o supraveghere mai strictă de la centru, Comunitatea Evreilor din Pitești și oricare alte organizații evreiești din Argeș erau desființate prin trecerea lor în subordinea nou înființatului Oficiu Județean Argeș al Centralei Evreilor (OJCE) din România⁹, cu sediul provizoriu în strada Craiovei, nr. 5 avându-l ca președinte pe Emil Leibovici (n. 1911, Pitești), iar ca membri pe avocatul Iosif Elias (n. 1908, București), M. Braunstein ș.a. La data de 1 iunie 1942, funcția de președinte al comunității a fost preluată de Daniel Aladjem (n. 1910, Tg. Jiu) căsătorit cu Davidela (n. 1913, Pitești). Toate ședințele Comunității Evreilor din Pitești erau asistate de reprezentanți ai poliției locale care consemnau discuțiile și hotărârile OJCE. Rabinul comunității a fost din 1942 Moise Davidovici (n. 13.13.1895, Apșa de Mijloc) căsătorit cu Rachela (n. 1902, Moisei) cu care aveau împreună cinci copii: Lili (n. 1920, Sighet), Speranța (n. 1922, Sighet), Anny (n. 1924, Sighet), Solomon (n. 1926, Sighet) și David (n. 1929, Mânăstirea Cașin), cu toții domiciliat în strada Sf. Vineri, nr. 26.

II. Evreii din Pitești în perioada Statului Național Legionar (14 septembrie 1940 – 14 februarie 1941)

Despre manifestările legionarilor față de minoritatea evreiască din Pitești se cunosc foarte puține lucruri. Prea mult timp acest subiect a fost tabu pentru puținii istorici dedicați cunoașterii istoriei urbei, cu toate că nici documentele păstrate în arhiva locală nu sunt prea bogate în material informativ referitor la violențele legionare față de evrei, dacă acestea au existat într-adevăr.

În baza adresei nr. 38 din 4 octombrie 1940 a prefectului legionar Mihail Georgescu către Poliția Pitești, comisarul A. Gradin împreună cu reprezentanți din „serviciul de ordine legionar” (Gh. Băltescu, M. Bădescu, T. Lupu și Antimir Alexe) au făcut câteva percheziții la domiciliul comerciantului Mișu Michelstein din Bulevardul Elisabeta, nr. 58 de unde s-au ridicat un geamantan, un coș de nuiete cu corespondență, polițe și registre comerciale. Au sigilat safe-ul luând cele trei chei. S-au mai făcut percheziții la magazinul acestuia din Piața Episcopiei nr. 3 de unde s-a ridicat un pachet cu arhiva Comunității Evreiești din Pitești și s-au sechestrat cheile de la un seif care a fost sigilat, precum și la domiciliul lui Ioan Nicolescu contabilului firmei de unde s-au ridicat mai multe documente. Dintr-o altă adresă înaintată de prefect către Președinția Consiliului de Miniștri din 22 octombrie 1940 reiese mai clar că aceste percheziții domiciliare la cele patru imobile din Pitești ale evreiceii Netty Michelstein (soția lui Mișu Michelstein) s-au făcut în mod abuziv, în timpul nopții de 4 spre 5 octombrie 1940, fiind invocat motivul că „susnumita a frustrat fiscal comițând vaste nereguli” pentru care s-au dat amenzi și s-a întocmit un dosar penal. Inclusiv căpitanul în rezervă N. Ioanid din Regimentul 4 Argeș era incriminat că a venit în localitate cu scopul de a-i ajuta pe acești evrei „dându-se drept trimis cu misiunea specială a d-lui general Antonescu și prietenul d-lui general Antonescu datorită cărei calități a promis aranjarea situației”¹⁰.

⁷ Statutul Comunității Evreilor din Pitești, Tipografia „Română” Ștefan Voiculescu, Pitești, 1932, p. 1-14, apud Arhivele Naționale – Argeș, fond *Poliția Pitești*, dosar 58/1941-1944, broșura atașată la dosar.

⁸ Decret Lege nr. 3415 publicat în „Monitorul Oficial” nr. 3299 din 17 decembrie 1941; Decret Lege nr. 319 publicat în „Monitorul Oficial” nr. 26 din 31 ianuarie 1942.

⁹ Arhivele Naționale – Argeș, fond *Prefectura Argeș*, dosar 7/1942, f. 140.

¹⁰ Ibidem, dosar 3/1940, f. 47.

S-au făcut și alte percheziții la ceilalți comercianți din oraș, la depozitul de băuturi spirtoase ținut de comerciantul Medel Leibovici (n. 1884, Dorohoi) situat în strada Bolintineanu, nr. 3 unde s-a cercetat safe-ul și actele comerciale „întrucât s-a constatat lipsa timbrelor legale pe bilete la ordin și facturi”¹¹.

În darea de seamă „confidențială” referitoare la activitatea Prefecturii Argeș, prefectul proaspăt numit după rebeliunea legionară, colonelul Traian Cerchez (scris și Cerkez), susținea că mișcarea legionară nu a avut o activitate intensă în județ în timpul prefectului legionar Mihail Georgescu și că nu se putea face nicio reconstituire asupra acestei activități deoarece:

„În timpul de la 6 septembrie 1940 până la 24 ianuarie 1941 activitatea depusă în legătură cu ordinea publică și siguranța statului nu este cunoscută de noi decât numai prin rezultatele ce au dat naștere rebeliunii, deoarece toate aceste date au fost ținute secret de fosta mișcare legionară și probabil, distruse în timpul rebeliunii. Mișcarea legionară nu a prins în acest județ, sătenii fiind refractari față de modificările impuse de legionari și mai ales neadmițându-se a se face administrație cu pistolul. Fosta mișcare legionară a căutat mai mult să-și formeze cadre, să se răzbune pe cei care în trecut i-au împiedicat activitatea, să scoată pe cei bătrâni sau presupuși bătrâni de la locurile lor și să-i înlocuiască cu elemente noi însă nepregătite și pripite în acțiuni. În general, a fost mai mult o activitate politică decât o activitate de gospodărire a județului, de administrare sănătoasă, activitate care a creat un foarte mare număr de nemulțumiri. De la 24 ianuarie 1941, adică în a doua parte a activității desfășurate în acest județ s-a căutat a se șterge impresiile lăsate de fostul regim”¹².

Cu siguranță au fost suficiente măsuri abuzive față de evrei, însă după instaurarea noului regim de dictatură militară a generalului Antonescu nu a existat niciun interes de a condamna din acest punct de vedere perioada anterioară având în vedere că regimul succesori a continuat să aplice politicile antisemite. În perioada prefectului Cerchez s-a înființat o Comisie județeană pentru inventarierea patrimoniului și lichidarea materialelor rămase de la fosta mișcare legionară compusă din subprefectul Gh. Tâmpeanu, impiegat Nicolae Creangă, primarul orașului Pitești colonel Ioan Alexandru, avocatul Ioan Ghinescu și directorul liceului I.C. Brătianu, Frantz Cheresteni¹³.

S-au întocmit liste cu liderii și simpatizanții legionari implicați sau neimplicați în rebeliunea legionară. În februarie 1941, au fost judecați în grabă de tribunalele militare și condamnați sau achitați 80 de legionari, majoritatea lor fiind din Pitești, adică 45 de persoane, restul fiind din zonele rurale ale județului și unul din Curtea de Argeș (avocatul Dumitru Apostol, n. 1905, Șuici, Argeș căsătorit cu Constantina Donescu), după cum reiese din lista de mai jos¹⁴:

Nr. crt.	Numele și prenumele	Ocupația	Hotărârea instanței
1.	Agapin Petre	Comisar	Achitat
2.	Badea Nicolae	Fără	-
3.	Bârsănescu Ioana	-	Achitat
4.	Bârsănescu Ion	-	-
5.	Bădescu Marin	Croitor	-
6.	Băltescu Gheorghe	Funcționar	-
7.	Becleanu Ion	-	Achitat
8.	Ciot Gheorghe	Șef poliție Pitești	1 an închisoare
9.	Comănescu Ioan ¹⁵	Contabil	6 ani închisoare
10.	Dan Nicolae	-	6 luni închisoare
11.	Dragomir Ion	-	5 ani închisoare
12.	Dumitrescu Adrian	-	5 ani închisoare
13.	Dumitrescu Aurel	-	-
14.	Duțescu Vasile	Avocat	-

¹¹ Ibidem, f. 31-33.

¹² Ibidem, dosar 11/1941, f. 14-16.

¹³ Ibidem, dosar 228/1941, f. 2.

¹⁴ Ibidem, dosar 211/1941, f. 5-7, 19.

¹⁵ A fost șeful legionarilor din Argeș, apud Arhivele Naționale – Argeș, fond Legiunea de Jandarmi Argeș, dosar 3/1940, f. 121v.

15.	Erhan Dumitru	Preot	Achitat
16.	Erhan Grigore	Preot	Achitat
17.	Fazacaș Florea	-	3 luni închisoare
18.	Fazacaș Petre	-	10 ani închisoare
19.	Florescu Mihai	-	-
20.	Florescu Victor	-	1 lună închisoare
21.	Gavrilescu Constantin	-	-
22.	Georgescu Mihail	Doctor uman	-
23.	Ghelmeți Ștefan	Învățător	Achitat
24.	Gornescu Titus	Student	8 luni închisoare
25.	Hodoroagă Ion	Avocat	-
26.	Ionescu Nicolae	-	Achitat
27.	Lăzărescu Aurelia	-	2 luni închisoare
28.	Limberea Virgiliu	-	3 ani închisoare
29.	Luca Ioan	-	-
30.	Marinescu Paul	-	-
31.	Mărgăritescu Constantin	-	Achitat
32.	Mircea Florian	Funcționar	-
33.	Negrețu Florea	Avocat	-
34.	Nitroiu Tudor	-	-
35.	Pană Petre	Funcționar	Achitat
36.	Pariza A.	Profesor	-
37.	Păun Sebastian	-	1 lună închisoare
38.	Popescu Mihai	-	-
39.	Proistosescu R.	-	-
40.	Stelu M. Radu	Elev liceu	1 lună închisoare
41.	Stelu Mihail	Profesor	-
42.	Ștefănescu Marin	Funcționar	5 ani închisoare
43.	Tabacu Dumitru	Mecanic	Achitat
44.	Vișoianu Iosif	Elev liceu	6 luni închisoare
45.	Voinea Constantin	Inginer	-

Din alte surse administrative, respectiv din consemnările trecute la 23 ianuarie 1941 în *tabelul cu datele istorice ce urmează a se trece în registrul istoric al Legiunii Jandarmi Argeș* pe trimestrul ianuarie 1941, comandantul Legiunii Jandarmi Argeș, lt.col. Modest Isopescu¹⁶ susținea că în Pitești nu a existat o rebeliune legionară cu violențe și nu menționa dacă au existat cu această ocazie vreun abuz față de populația evreiască din oraș:

„În luna ianuarie 1941 a avut loc unele frământări în diferite ramuri de conducere a țării provocate de mișcarea legionară care a influențat și asupra situației din acest județ. Singura nădejde a cetățenilor este domnul general Antonescu Ion, conducătorul statului. În ziua de 21 ianuarie domnul general Topor Ion de la Inspectoratul General al Jandarmeriei (IGJ) a dat ordin telefonic Legiunii făcând cunoscut că prefectii de județe sunt înlocuiți cu comandantii de garnizoane și a ordonat ca comandantul de legiune să se prezinte d-lui prefect pentru ca de comun acord să ia măsuri de ordine și liniște în județ. Dl. col. Cerchez, comandantul garnizoanei anunțând că este bolnav, a fost însărcinat cu luarea în primire a prefecturii, telegrafic, dl. colonel Marinescu, comandantul pregătirii premilitare din județul Argeș. Prezentându-se însoțit de comandantul legiunii, dl. dr. Mihail Georgescu, fost prefect legionar, a refuzat să predea prefectura sub pretext că

¹⁶ Modest Isopescu (n. 31 noiembrie 1895, comuna Frătăuții Vechi, Bucovina - d. 1948, Aiud), colonel român de jandarmi, care a îndeplinit funcția de prefect al județului Golta din Transnistria. După război, a fost judecat și condamnat la moarte de Tribunalul Poporului, fiind considerat criminal de război, însă pedeapsa a fost comutată în muncă silnică pe viață.

nu are ordin de la comandantul mișcării legionare, Horia Sima și un decret lege care să-l demită din funcția de prefect. Raportându-se cazul MAN și Corpului 1 Armată s-a primit ordin telegrafic ca dl. colonel Marinescu să ia măsuri de ordine și liniște în județ, membrii mișcării fiind agitați. Comandantul Legiunii, lt.col. Isopescu a luat măsuri de menținerea ordinii în întreg județul dând ordin organelor în subordine să stea în stare de alarmă până la noi ordine și instrucțiuni de modul cum să procedeze pentru a nu se da loc la busculade între autoritățile de ordine și membri mișcării legionare, dar autoritatea să se simtă. Poliția Curtea de Argeș a fost pusă sub comanda maiorului Noreanu Daniel, ajutorul comandantului de legiune. Conform ordinelor primite, garnizoana a instituit gărzi comandate de ofițeri la poștă și telefoane – în același timp și mișcarea legionară a instituit gărzile ei, – la poștă și telefoane. La radio se anunța că mișcarea legionară este stăpână pe majoritatea garnizoanelor din țară. În rândurile mișcării legionare producea mare satisfacție anunțurile ce se comunicau la radio în legătură cu triumful legionar – fraternizarea armatei cu legionarii și pretinsul marș al d-lui general Dragalina asupra Bucureștilor. De la 21-23 ianuarie 1941 sălile și birourile prefecturii au fost înțesate de legionari din orașul Pitești și veniți de la țară, în total circa 600-700 legionari din care 150-200 au ocupat și s-au baricadat în localul poliției Pitești pentru a împiedica predarea Prefecturii în mâinile autorității militare. În noaptea de 22-23 ianuarie 1941, cu trenul sosit de la Slatina, domnul colonel Zănescu, comandantul Regimentului 3 Olt cu un batalion din Regimentul 3 Dorobanți și ostașii din două baterii din Regimentul 21 Artilerie purtând arme de infanterie. Trupele s-au masat în grădina publică în fața palatului Prefecturii, la care s-a mai adăugat 600 elevi ai școlii militare de artilerie din Pitești. În cabinetul comandantului de legiune, față de domnul colonel Marinescu, comandantul pregătire premilitară și lt.col. Gogulescu, domnul colonel Zănescu a luat contact cu prefectul județului dl. Mihail Georgescu (legionar) arătându-i ordinul prin care era numit prefect al județului Argeș, l-a somat să predea. Dl. prefect Georgescu a declarat că va preda cerând păsuire până la ora 10 ziua ca să poată evacua prefectura de legionari. Domnul colonel Zănescu i-a acordat termen până la ora 6,30 dimineața. Legionarii s-au agitat și au refuzat să părăsească Prefectura. Pentru a nu se produce vărsare de sânge dl. colonel Zănescu a procedat la parlamentări, între timp au sosit și ofițeri din armata germană care au declarat d-lui colonel Zănescu că stau la dispoziția d-sale dacă va fi nevoie. Din explicațiile date, legionarii au înțeles că orice împotrivire este zadarnică, au părăsit Prefectura și s-au încolonat în parcul din fața prefecturii unde se încolonase și trupa prevăzută mai sus. Domnul colonel a vorbit mulțimii arătând datoria tuturor față de țară în aceste vremuri grele prin care trecem. Armata, cetățenii și din rândurile legionarilor au izbucnit în urale manifestând pentru M.S. Regele, dl. general Antonescu, conducătorul statului, fuhrer-ul Hitler și ducele Mussolini. Astfel s-a prevenit o vărsare de sânge. Armata în marș s-a îndreptat spre cazărmi, iar legionarii după un marș pe străzile orașului s-au îndreptat spre casele lor în liniște. Aproape de ora 12 s-a terminat solemnitatea predării Prefecturii în ziua de 23 ianuarie 1941, de la această oră luând conducerea domnul colonel Zănescu, comandantul Regimentului 3 Olt¹⁷.

Într-o altă notă informativă¹⁸ din 28 ianuarie 1941 către Inspectoratul de Jandarmi București semnată tot de către lt.col. Modest Isopescu, se reafirmau aceleași lucruri și se mai puncta că principalii lideri ai mișcării legionare din județul Argeș, fostul prefect al județului dr. Mihail Georgescu, fostul primar al orașului, maiorul Roșulescu și capul mișcării legionare din județ Ioan Comănescu s-au dezis de acțiunile legionare și au jurat supunere generalului Antonescu:

„Starea de spirit a populației în urma rebeliunii criminale din zile de 21-24 ianuarie 1941 este foarte frământată. Majoritatea populației a acestui județ eminentemente românesc este pașnică și de ordine. Români și naționaliști au îmbrățișat cu tot entuziasmul și tot elanul formarea Statului Național Legionar. Crezând ca într-un Dumnezeu în domnul general Antonescu, apreciind pe de altă parte sacrificiile supreme făcute de conducătorii mișcării legionare în frunte cu Corneliu Z. Codreanu, au acceptat prin comunele rurale instalarea la locuri de conducere a unor oameni nepregătiți și de foarte multe ori nedemni a le deține. Din gura multor fruntași ai satelor care n-au făcut în trecut nici un fel de politică și din acelora care au fost înrolați în diferite partide, am auzit personal scuze pentru greșelile celor care conduceau satele motivând că sunt greșeli inerente

¹⁷ Arhivele Naționale – Argeș, fond *Legiunea Jandarmi Argeș*, dosar 9/1941-1942, f. 2-3.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 14/1941, f. 58, 58v.

oricărui început și consolându-se că în fruntea județelor sunt oameni de ispravă, dar mai mult că în fruntea statului se află gigantica personalitate a domnului general Antonescu, cheazășia unui viitor de aur pentru țara noastră.

Cu strângerea de inimă se gândeau la Horia Sima cunoscut ca nepregătit și un spirit negativ, neagreat și nerespectat chiar de însuși legionarii cei mai convinși, lucruri pe care le destăinuiau atunci când între prieteni puteau să spună adevărul trecând peste obligativitatea impusă de disciplina mișcării de a asculta și urma orbește pe comandant care impusese întregii mișcări că la orice ocazie să i se reînnoiască jurământul că nu-l vor trăda niciodată.

Se vorbea, se discuta în șoaptă că domnul general Antonescu ar fi foarte nemulțumit de Horia Sima și de intimii lui dar nimeni nu avea curaj să o spună tare sau să scrie pe hârtie mai ales în urma celor întâmplate în instituția noastră.

Neinformați toți bunii români asupra celor ce se întâmplă în București și în alte orașe decât abia când postul de radio Bod a început să difuzeze acele minciuni sfruntate și în special despre fraternitatea armatei cu rebelii și pretinsul marș al domnului general Dragalina asupra Bucureștiului, sufletele lor s-au umplut de indignare și amărăciune văzând de ce a putut fi capabil comandantul inconștient și criminal al mișcării legionare.

Legionari de bună credință au început să se desolidarizeze cu el și de acțiunea lui criminală, recunoscând că au fost duși în eroare, iar astăzi trăiesc zile de groază de frica sancțiunilor, iar alții că de la început nu au dat crezare ordinelor transmise de Horia Sima.

Reproducem câteva din telegramele și cererile de desolidarizare a legionarilor adresate domnului prefect al județului și domnului general Antonescu pe care le luăm de la Prefectură.

«Subsemnații membri ai mișcării legionare organizația județului Argeș, conștienți de greutate clipelor prin care a trecut țara și regretând acțiunea destrămoare și ucigătoare dusă în afara liniei fixate de căpitan, vă asigură domnule general de întregul devotament și pun la picioarele tronului și patriei pe care ați salvat-o de atâtea ori, întreaga lor credință și puterea de muncă. Trăiască România, trăiască M.S. Regele Mihai I. Să trăiți domnule general». Semnează: Doctor Georgescu, fost prefect, maior Roșulescu, fost primar, Comănescu, șeful mișcării legionare a județului Argeș, Puiu Stavăr farmacist, inginer Dumitrescu și alții.

Reproducem a doua frază. «Domnule general sunt alături de politica dreaptă și înțeleaptă a generalului Antonescu și voi lucra cu aceiași dragoste pentru țară și pentru ridicarea ei. Să trăiți domnule general». Semnează Aurelian Petru, subprefectul județului Argeș.

«Sunt înscris în mișcarea legionară din anul 1933, nu am luat parte la răzvrătirile din 21-23 ianuarie 1941. În viitor vă stau la dispoziție domnule prefect și voi lucra cu încredere executând întocmai ordinele încrezător în domnul general Antonescu». Semnează Ion N.D. Banu din comuna Vălsănești Argeș.

«Înscris în mișcarea legionară din anul 1938, nu a luat parte la răzvrătirile din zilele de 21-23 ianuarie 1941 și rămân credincios M.S. Regele și conducătorului statului domnul general Antonescu». Semnează Gheorghe Dima, fost primar al comunei Prundu Argeș.

«Sunt înscris în mișcarea legionară din anul 1938, am înțeles adevăratul scop al înființării acestei mișcări și de aceea nu am luat parte la răzvrătirile din zilele de 21-23 ianuarie 1941 și rămân supus al M.S. Regelui și domnului general Antonescu conducătorul satului și foarte multe altele». Semnează Radu C. Tudor din comuna Prundu Argeș.

Toată lumea de bine și toți bunii români ai acestui județ am primit cu un delir de bucurie știrea ordinii în întreaga țară prin energica mână a domnului general Antonescu, pentru a treia oară salvatorul patriei și își exprimă nemărginita lor încredere și supunere, fiind oricând gata a-și sacrifica viața pentru domnul general și țară.

Mai sunt însă și rătăciți care însă nu-și pot înfrâna instinctele de revoluționar astfel: învățător Florea Ionescu, Ilie D. Popescu, Vasile Catrinescu, Vasile D. Mateescu, Constantin N. Ciuculeasă, toți din comuna Măcăi Argeș, preotul Ion Drutu din Dăești, lt. de rezervă Botez,

Ionescu de la percepția Jiblea Argeș care au lăudat faptele rebelilor din București făcând erou pe copilul de 12 ani care a tras cu mitraliera în armata română. Măsuri luate. Dat ordin postului Dăești, Măcăi și Jiblea să drezeze acte bine documentate contra susnumiților pe care le va înainta parchetului prin Legiune împreună cu autorii”.

Deoarece s-au identificat puține surse informative în arhivele locale referitoare la desfășurarea rebeliunii legionare în Pitești nu putem conchide în mod unilateral că evreii din oraș au fost scutiți de vreo formă de abuz având în vedere că principalele instituții se aflau în mâinile legionarilor. Având în vedere că și-a dovedit fidelitatea față de generalul Antonescu, lt. col. Modest Isopescu a fost mutat la scurt timp la Centrul 6 Jandarmi de la Târgu Ocna (din 19 martie 1941), iar la comanda Legiunii de Jandarmi Argeș a fost adus maiorul Stroescu Gheorghe de la Legiunea Jandarmi Ilfov¹⁹.

SUBMINAREA ECONOMICĂ A EVREILOR

III. Românzarea economiei Naționalizarea imobilelor evreiești

O primă măsură a fost exproprierea tuturor imobilelor deținute de evrei în mediul rural cu toate că în zonele rurale din Argeș existau foarte puține stabilimente economice evreiești care au fost totuși naționalizate: un atelier de prelucrarea produselor lemnoase deținut de Avram Goldstein în Jiblea Veche, o fostă fabrică de spirt în comuna Budeasa, o cârciumă veche și un teren în comuna Stolnici etc. după cum reiese din situația de mai jos²⁰:

Nr. crt.	Numele și prenumele proprietarului	Domiciliu, strada	Localitatea unde se află imobilul
1.	Dr. Arie D. Iancu	București, strada Gogu Cantacuzino	Budeasa
2.	Dr. S. Raistadt	Pitești, strada Doamna Bălașa	Stolnici
3.	Idem	Idem	Isbășești
4.	Idem	Idem	Jiblea – Păușa
5.	Davidela Aladjem	Pitești, B-dul Elisabeta	Săpata de Jos

Proprietățile lui Iosif Marcovici de la Budeasa, o casă și un conac, au fost expropriate fiind date în folosința Ministerului Apărării Naționale pentru a fi folosite ca depozit de muniții. Din alte documente reiese că Iosif Marcovici a deținut fabrica de spirt de la Budeasa care era închisă încă din 1932.

Terenul din comuna Jiblea, satul Păușa, aflat pe malul Oltului, în imediata apropiere a stațiunii Călimănești-Căciulata, la 300 metri de gară, teren împrejmuit în suprafață de aproape o jumătate de hectar pentru construirea unei vile, a fost luat de la proprietarul doctor specializat la Paris, Raistat căsătorit cu Stela cu cabinet în strada Doamna Bălașa, nr. 33 din Pitești ca fiind „abandonat”, în conformitate cu măsurile legislative (Decretul Lege 3.347 din 1940 publicat în „Monitorul Oficial” nr. 233 din 5 octombrie 1940), deși proprietarul a susținut că a făcut declarație legală la Ministerul Economiei Naționale – Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate (SSCPE).

Despre celelalte terenuri și alte bunuri deținute de dr. Raistadt la Stolnici și de Davidela Aladjem la Săpata se susținea, ca o legitimare a actului de expropriere, că au fost dobândite prin judecată de la foștii proprietari, țărani săraci, care au luat împrumuturi cu camătă de la acești evrei, împrumuturi pe care nu le-au putut restitui. SSCPE a hotărât ca terenul și casa din Stolnici ale dr. Raistat să fie folosite de un colonist refugiat din comuna Popina, județul Durostor care avea o familie numeroasă cu nouă copii. Prefectul legionar de Argeș, dr. Mihail Georgescu într-o adresă către SSCPE arăta că imobilele din Stolnici au fost dobândite prin ipotecă și camătă de la locuitorul Tudor Șerban Ivan în anul 1932. Terenul arabil din Stolnici a fost în continuare lucrat în dijmă de

¹⁹ Ibidem, dosar 3/1940, f. 227.

²⁰ Arhivele Naționale – Argeș, fond Inspectoratul Special de Românzare (ISR), dosar 1/1941-1942, f.n.

fostul proprietar, Tudor Șerban Ivan care a locuit inclusiv în casă, fără să fie deranjat de dr. Raistad. Prefectul susținea că țăranul din Stolnici fiind sărac, ar fi trebuit ca terenul să rămână în folosința acestuia și în anul agricol 1940-1941.

Anumite persoane fizice sau societăți evreiești (suspecte de a fi evreiești) din București erau acuzate că au cumpărat și exploatat pădurile din nordul județului Argeș. Evreul Isac Krumholtz care era administrator la exploatarea forestieră a lui Gh. Buzescu din satul Dăngești, comuna Berislăvești a fost evacuat forțat de jandarmi cu domiciliu obligatoriu în Pitești. Patronul exploatarea a intervenit la organele silvice și a primit pentru angajatul său evreu un ordin de rechiziție, însă în urma unei plângeri din partea locuitorilor din Berislăvești care susțineau că evreul Krumholtz „cumpără alimente pentru a-și susține familia aflată la Bacău”, Ministerul Agriculturii și Domeniilor a intervenit pentru anularea ordinului de rechiziție. Deși Krumholtz a cerut aprobarea ministrului Afacerilor Interne pentru a-și întregi familia care se afla la Bacău, nu a primit o rezoluție pozitivă²¹.

De asemenea, toți evreii din comunele județului Argeș au primit domiciliu obligatoriu în orașul Pitești. Evacuarea forțată a celor 12 evrei din mediul rural s-a făcut în grabă de organele Jandarmeriei în termen de 48 de ore. O parte din cei evacuați nu au putut să-și ia nici măcar bagajele personale. Sofia Penchas văduvă în vârstă de 68 ani se plângea autorităților județene, fără să aibă vreun sprijin concret din partea acestora, că la data evacuării forțate din comuna Hârsești unde avea gospodărie, fostul primar al comunei, anume Florea Ghervoiaia i-a sechestrat toate bunurile mobile, „lăsându-mă să plec numai cu hainele de pe mine”, după cum afirma aceasta.

Acești evrei erau supravegheați în permanență de biroul Siguranței din cadrul Poliției Pitești unde erau obligați să facă o „viză de prezență zilnică”²². Excesul de zel sau incapacitatea unor jandarmi de a pune eticheta „origine etnică evreiască” a determinat evacuarea inclusiv a cizmarului din comuna Găvana, numitul Frodel Mihail care era însă de origine polonă și de religie romano-catolică²³.

* * *

La nivelul județului s-a înființat o Comisie pentru Administrarea Bunurilor Expropriate de la Evrei care funcționa în cadrul Prefecturii Argeș. Comisia avea în 1942 următoarea componență: președinte era prefectul, avocat Constantin Popescu (temporar a fost înlocuit de subprefectul Ion R. Cârstocea); administrator-general era căpitan Mihail Maneca; delegat din partea CNR era avocat Alin Constantinescu; membru era inginer Ion Cogălniceanu; secretar era șeful de serviciu Dumitru Ghindeanu.

Această comisie a avut în vedere în primul rând satisfacerea necesităților autorităților, școlilor sau instituțiilor publice în ceea ce privește necesarul de imobile pentru desfășurarea activității și mai apoi satisfacerea doleanțelor persoanelor particulare²⁴. După respectarea ordinii de atribuire, acele clădiri pentru care nu existau solicitări, erau scoase la licitație de către Comisie, anunțurile fiind publicate în ziarul „Argeșul”. Și de această dată exista o ordine de atribuire, fiind preferați în primul rând „românii etnici”, după aceea germanii și italienii și numai în lipsa acestor concurenți erau admiși să participe la licitație și evreii. De asemenea, se făceau unele concesiuni pentru acei evrei care au luptat în campania din primul război mondial. Aceștia aveau dreptul legal de a primi prelungirea contractelor de închiriere, deși contractele cu evreii trebuiau să fie făcute pe maxim 6 luni, iar cele cu „etnicii români” pe un an. Comisia pune în vedere deținătorilor evrei ai imobilelor că sunt obligați să lase liberă vizitarea apartamentelor între orele 16-17 de către doritorii care voiau să le închirieze, iar opunerea de orice manieră fiind considerată „act de sabotaj al românizării” care atrăgea pe lângă pedepsele legale administrative și evacuarea de îndată.

Dintr-o situație întocmită în anul 1941 de serviciul administrativ din cadrul Primăriei Pitești, reiese că în oraș existau 25 evrei proprietari de imobile supuși exproprierii²⁵. Proprietarii

²¹ Idem, fond *Prefectura Argeș*, dosar 8/1941, f. 243.

²² Ibidem, f. 90.

²³ Ibidem, f. 166.

²⁴ Ibidem, dosar 401/1942, f. 75.

²⁵ Arhivele Naționale – Argeș, fond Inspectoratul Special de Românizare (ISR), dosar 1/1941-1942, f.n.

evrei au fost evacuați din propriile case sau au fost izolați în cele mai proaste încăperi: în mansarde, în subsoluri pentru care trebuiau să plătească chirii foarte mari către CNR²⁶.

Fiecare imobil a primit din august 1941 „un administrator”²⁷ și au fost scoase la licitație publică pe o perioadă de 6 luni sau maxim un an de către Prefectura Argeș, sumele rezultate din plata chiriilor mergând în totalitate către CNR. În rândul administratorilor au fost numiți în general ofițeri activi sau în rezervă din regimentele locale 6 Artilerie și 4 Dorobanți, avocați și magistrați din Pitești, inclusiv prefectul Traian Cerchez.

Nr. crt.	Numele și prenumele proprietarului evreu	Domiciliul, strada	Numele persoanei propuse ca administrator
1.	Aron Feinstein	Al. Lahovary, 20	-
2.	Aron Feinstain	Al. Lahovary, 30	Magistrat Balaban Aurel
3.	Dr. Iosif Feinstein	Al. Lahovary, 36	-
4.	Sara Levitt	Brâncoveanu, 13	Magistrat Pascu Gheorghe
5.	Estera Leibovici	Brătianu, 14	Avocat Popa Nicolae
6.	Margareta Chivici și Moritz	Brătianu, 14 loc viran	-
7.	Moștenitorii Solomon Bercovici (Iosif)	Brătianu, 22	Maior Cristescu Damian Căpitan Florescu Gheorghe
8.	Mina Fristak	Brătianu, 24	Sublt. Păunescu Viorel
9.	Pepi M. Schwartz	Brătianu, 29	Căpitan Mândrilă Traian
10.	Iacob Fristak	Costache Negri, 24	Avocat Dan Dancovici
11.	Stela Reistadt	Doamna Bălașa, 33	Magistrat Boltuș Nicolae
12.	Iancu și Samuela Abramovici	Egalității, 23	Lt.col. Constantinescu Dan Maior Teodoreanu
13.	Charolta Haim	Egalității, 27	Avocat Șerbănescu Gheorghe
14.	Davidela Aladjem	Elisabeta, 41	Lt.col. Tătaru Ion
15.	Tea Dr. Kesner	Elisabeta, 46	Maior Ioanid Alexandru
16.	Sofia Em. Adlersberg	Elisabeta, 52	Col. Cerchez Traian
17.	Bertha Levy	Elisabeta, 64	Magistrat Popovici Mihail
18.	Herman Nuremberg	Fritz Viermescu, 10	Lt. Jianu Nicolae
19.	Irina Haim	Justiției, 14	Căpitan Panaitescu Ioan
20.	Avram Hamiovici	Lascăr Catargiu, 9	Căpitan Cristescu Ioan
21.	Amalia dr. Cusiner	Primăverii, 25 și 27	Căpitan Brătescu D. Sublt. Vulpaș Ion
22.	Haim Michelstein	Sf. Vineri, 7-9	Căpitan Ionescu Teodor
23.	Filip Simovici	Șerban Vodă, 27	Căpitan Pârvulescu Radu
24.	Moștenitorii Rubin Leibovici	Șerban Vodă, 28	Căpitan Boiangiu Mihail Avocat Georgescu Gheorghe
25.	Debora Davidsohn	Șerban Vodă, 33	Căpitan Stănescu Teodor
26.	David Silberstein	Șerban Vodă, 64	Maior Ilescu Dumitru Căpitan Ioanid Nicolae Căpitan Timus Alexandru
27.	Calman Alberg	Țepeș Vodă, 38	Avocat Tudor I. Tudor

²⁶ Idem, fond *Prefectura Argeș*, dosar 120/1942, f. 62.

²⁷ Ibidem, dosar 8/1941, f. 138, 153-155.

Clădirea școlii evreiești din oraș, după naționalizare, a fost atribuită Poliției Pitești care nu avea la acea dată „un local propriu care să corespundă necesităților poliției” și pentru a fi în apropierea Prefecturii Argeș. Ministerul Afacerilor Interne plătea pentru Poliția Pitești o chirie anuală de 100.000 lei care mergea direct în contul CNR²⁸. Din alte surse documentare reiese că fosta școală evreiască a fost atribuită, fără să fie folosită, către Divizia a III-a.

Cel mai mare imobil din Pitești care a fost naționalizat a aparținut evreicei Ernestina Fels (fostă A. Grumberg) cu domiciliul în București, str. Cazarmei, nr. 15. Aceasta era proprietara unui teren din strada Trivale nr. 36-40 în suprafață de 9.097 mp pe care se găseau clădirile fostei fabrici de bere „Trivale”. Prefectul Constantin Popescu susținea că pe terenul din strada Trivale care avea împrejmuirea complet deteriorată, fapt pentru care locuitorii din cartier își aruncau gunoaiile acolo, se aflau în părăsire și în completă dărămăre încă din anul 1932, o vilă, o magazie și o clădire a fostei fabrici de bere. În 1942, Comisia pentru Administrarea Bunurilor Expropriate de la Evrei a concesionat aceste imobile pe termen de 15 ani, cu o chirie anuală de 50.000 lei, plus impozite către stat, județ și oraș în folosul Fabricii de Bere „Traian” din Turnu-Severin care dorea să refacă construcțiile dărămate și să aducă instalații necesare reînființării fabricii de bere din oraș. De asemenea, o altă societate numită „Impero” și-a exprimat unele pretenții asupra acestor imobile²⁹.

Deși numărul clădirilor deținute de evrei care au fost naționalizate era destul de mic au existat suficiente alte instituții locale care au solicitat să li se dea cu chirie asemenea imobile: Liceul Industrial de Băieți, Subinspectoratul Pregătirii Premilitare Argeș, Primăria Pitești, Regiunea Fitosanitară Pitești înființată în 1942 în cadrul Ministerului Agriculturii și Domeniilor³⁰ etc. Au existat cazuri cum a fost cel al Liceului de Fete „Mihail și Sevastița Vasilescu” (actualmente Colegiul „Zinca Golescu”) care și-a exprimat dorința de a cumpăra un imobil fostă proprietate evreiască, deși în 1942 nu exista nicio reglementare legală privind vânzarea imobilelor, ci doar închirierea lor. Aceste imobile evreiești expropriate erau foarte solicitate de instituțiile locale deoarece se găseau în zonele centrale ale orașului și erau în general construcții solide, case cu etaj, cu multe camere spațioase, adesea dotate cu instalații sanitare, așa cum rezultă din lista redată mai jos:

- Imobilul Samuela și Iancu Abramovici din strada Egalității, 23 era pus la dispoziția Ministerului Muncii pentru găzduirea Căminului de ucenici care plătea CNR o chirie anuală de 20.000 lei³¹, iar mai apoi a fost atribuit Camerei de Agricultură Argeș.
- Imobilul Berta Levy (fostă Michelstain), strada Elisabeta, 64 a fost atribuit pentru Grădinița de copii nr. 2. De asemenea, proprietara a fost obligată să plătească o chirie anuală uriașă de 160.000 lei către CNR. În 1942, Comisia a cerut evacuarea proprietarilor evrei. În același imobilul din strada Elisabeta, nr. 64 era proprietar și Mișu Michelstain pentru care s-a aprobat prelungirea contractului de închirie pentru că luptase în campania din primul război mondial.
- Imobilul Sofia Adalsberg a fost dat Primăriei Pitești pentru Întreprinderile Comunele Pitești.
- Imobilul Tea Dr. Kesner (scris și Teia dr. Chersner) a fost atribuit pentru Serviciul Sanitar, Circa a II-a (Clinica școlară) și Ateneul „Ionescu Gion”.
- Imobilul Estera Leibovici a fost atribuit pentru Serviciul Aprovizionării și Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale.
- Imobilul Herman Nuremberg fost atribuit pentru Subinspectoratul Pregătirii Premilitare și CPOS – pentru Azilul de copii sugari.
- Imobilul Amalia dr. Cusiner a fost atribuit pentru Regiunea Fitosanitară. Deoarece doctorul Cusiner a luptat în timpul primului război mondial ca medic care a primit și decorație, autoritățile au aprobat prelungirea chiriei pentru suma anuală de 40.000 lei.
- Imobilul Sara Levit a fost atribuit pentru Căminul Cultural Județean Argeș. Sara Levit fiind căsătorită Iosif Ușer Levit care luptase în primul război mondial s-a bucurat de

²⁸ Ibidem, dosar 120/1942, f. 3, 43,

²⁹ Ibidem, dosar 401/1942, f. 1-76.

³⁰ Ibidem, dosar 7/1942, f. 10, 76, 80

³¹ Ibidem, dosar 8/1941, f. 223-244.

prelungirea contractului de închirie, însă trebuia să plătească o chirie anuală de 64.000 lei.

- Imobilul Davidela Aladjem fost atribuit inițial pentru dr. M. Deleanu, pentru suma anuală de 40.000 lei și impozit de 16.000 lei către stat, plus 5.600 lei cheltuieli de administrație. Foștii proprietari au fost izolați într-o cameră și o bucătărie aflate la mansarda clădirii³². Un alt apartament a fost dat în folosința comisarului Alexandru Gradin pentru suma anuală de 36.000 lei, însă a renunțat la ofertă.
- Imobilul Avram Hamiovici a fost atribuit pentru Divizia a III-a.
- Imobilul Mina Frischtak din strada Brătianu, nr. 26, format dintr-o casă cu 6 camere din care o cameră a fost închiriat de Serviciul Veterinar pentru o chirie anuală de 25.000 lei.
- Imobilul Iacob Frischtak din strada Costache Negri, 24, format dintr-o magazie pentru conservat piei crude a fost închiriat de către ORAP, reprezentat de Nicolae Rădulescu cu 44.000 lei plus alte impozite și taxe.

Alte persoane fizice care au închiriat imobile evreiești au fost: căpitan C. Slăvescu (imobilul Estera Leibovici, str. Brătianu, 14), subprefectul Ion R. Cârstocea (imobilul Avram Haimovici, str. L. Catargiu, 9) etc.

Autoritățile locale au respectat dreptul mai multor medici din oraș de a continua să locuiască cu chirie în propriile locuințe pentru care plăteau sume mari de bani în contul CNR, deoarece aceștia luptaseră în campania din primul război mondial în calitate de medici militari (dr. Cusiner, dr. Kesner etc.), precum și pentru alți evrei care au luptat în primul război mondial (Mișu Michelstain, Rubin Leibovici etc.).

A existat și un caz mai aparte prin care Eugen Mayer a solicitat prin avocații săi ca imobilul său din strada Viilor, nr. 3 – o prăvălie cu un cuptor de fabricat pâine – închiriat de Alexandru Lăpedatu să fie scutit de la expropriere deoarece avea diplomă de încetățenire din 1925 și făcea dovadă că aparține bisericii Reformate Evanghelice din St. Laurent du Pape din Franța. Inclusiv Legația Franceză din București a trimis o adresă prin care arăta că Eugen Mayer era de „origine etnică franceză”. Comisia a hotărât că actele prezentate „nu fac dovada originii etnice a domnului Eugen Mayer” și a scos imobilul la licitație în 1942³³.

* * *

În ceea ce privește ponderea economică a firmelor evreiești în viața urbei, rezultă că în anul 1941 în Pitești existau în evidențele Registrului Comerțului din subordinea Camerei de Comerț și Industrie Pitești un total de 1426 firme înregistrate, din care doar 29 firme comerciale sau industriale erau deținute în mod direct de patroni evrei, aflate cu precădere în zona comercială centrală a orașului, pe strada Șerban Vodă, actualmente strada Victoriei³⁴. În februarie 1942, prof. Mihail Ilovici³⁵ într-o adresă către OCR București, susținea că: „Trebuie legiferată problema comerțului jidovesc, deoarece în județul Argeș, există numai în Pitești 36 magazine jidovești toate în centru, iar aiurea el este foarte puternic și

Mihail Ilovici la aniversarea de 70 de ani. (Biblioteca Argeș, 1980). Prin amabilitatea poetului Nicolae Eremia (n. 1948, Teiu).

³² Ibidem, dosar 8/1941, f. 197, 198.

³³ Ibidem, dosar 401/1942, f. 5.

³⁴ Arhivele Naționale – Argeș, fond Inspectoratul Special de Românzire (ISR), dosar 1/1941-1942.

³⁵ Mihail Ilovici (n. 1910, Găești – d. 1983, Găești), fiul lui Teodor și Sofia, a fost un eseist cunoscut pentru lucrările *Negativismul tinerei generații*, București, 1934, *Noua spiritualitate românească, (Constructivismul)*, Pitești, 1942 și *Tinerețea lui Camil Petrescu*, București, 1971. A absolvit în 1933 Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București. În 1940, în timpul celui de-al doilea război mondial, a fost mobilizat în Regimentul 89 Infanterie până în anul 1941 când este demobilizat datorită faptului că era profesor. La scurt timp este numit președinte al Comisiei de Revizuire a Evreilor de pe lângă Camera de Muncă Pitești. Mai apoi fost avansat inspector special în cadrul Subinspectoratului „Muncă și Lumină” pentru județele Argeș și Olt. De la 30 iunie 1942, în locul rămas vacant este numit inspector special OCR pentru orașul Pitești, avocatul Anastasie Enăchescu din Pitești, Șerban Vodă, 80.

deși mulți dintre români, negustori destoinici ar dori să preia întreprinderile acestea cu bani gheață, totuși nu există nicio posibilitate practică de a elimina jidani, în favoarea românilor etnici”³⁶.

Românizarea tuturor firmelor evreiești din oraș trebuia să fie terminată până la finele anului 1941³⁷. Evreii din Pitești controlau principale ramuri ale comerțului local, serviciile și mai puțin ramurile de producție, fără să dețină totuși o pondere majoră așa cum se observă din tabelul următor:

Nr. crt.	Numele și prenumele patronului	Felul comerțului	Sediul întreprinderii
1.	Horovitz Calman	Piei brute, păr, blănuri	Al. Lahovary, 17
2.	Levit Iosif	Manufactură	Al. Lahovary, 26
3.	Hechter L. Ghizela	Atelier de perii	Al. Lahovary, 30
4.	Davidsohn Șmil	Băcănie	Craiovei, 12
5.	Wasserman Alexandru	Galanterie	Craiovei, 15
6.	Marcus David	Librărie și mărunțișuri	Craiovei, 4
7.	Michelstein Mișu	Manufactură	Piața Episcopiei
8.	Adlesberg Sofia	Manufactură	Piața Episcopiei, 1
9.	Israilovici David	Mărunțișuri	Piața Episcopiei, 4
10.	Ghelber Iancu	Băcănie	Sf. Vineri, 25
11.	Sarica M. Grumberg	Manufactură	Șerban Vodă, 15
12.	Schwartz Maier	Parfumerie	Șerban Vodă, 15
13.	Zuckerman Francisc	Galanterie, confecții	Șerban Vodă, 19
14.	Simovici Filip	Manufactură	Șerban Vodă, 25
15.	Cohn Iosif	Confecții diverse	Șerban Vodă, 27
16.	Graif Avram	Hăinărie	Șerban Vodă, 28
17.	Leibovici Rebeca	Manufactură	Șerban Vodă, 28
18.	Sliberstein D. Lily	Magazin încălțăminte	Șerban Vodă, 29
19.	Siegler Iancu Janeta	Manufactură	Șerban Vodă, 31
20.	Marcus Iosif Lupu	Galanterie „La Rozeta”	Șerban Vodă, 32
21.	Singher Ana	Parfumerie	Șerban Vodă, 38
22.	Lang Iosif	Magazin de mobile	Șerban Vodă, 40
23.	Itzcovici Adela	Ceasornicărie	Șerban Vodă, 51
24.	Braunstein Roza	Librăria „Cultura”	Șerban Vodă, 52
25.	Mencer Iosif	Fotograf	Șerban Vodă, 81
26.	Leibovici A. Mihail	Ciment, sare, fierărie	Târgu din Vale, 2
27.	Barad Solomon	Manufactură	Teiuleanu, 2
28.	Meirovici Emil	Produse petroliere	Tudor Vladimirescu, 60
29.	Chivici Moritz	Magazin pielărie	Unirii, 1

Din situația prezentată mai jos rezultă că în Pitești existau 50 de proprietari de firme comerciale din rândul celorlalte minorități naționale care erau deci mai numeroși în raport cu proprietarii evrei. De asemenea, patronii evrei erau mai numeroși dacă ne raportăm la fiecare minoritate în parte: 29 evrei, 14 greci, 12 bulgari, 9 armeni, 4 germani, , 4 italieni, 2 turci, 2 unguri etc.

Nr. crt.	Numele și prenumele patronului	Felul comerțului	Sediul întreprinderii	Originea etnică
1.	Antonescu P. Anton	Manufactură	Piața Episcopiei, 60	Armean
2.	Altiokaian Mhitar	Cafea, băcănie	Șerban Vodă, 20	Armean
3.	Abraham Leon	Coloniale	Doamna Bălașa, 15	Armean
4.	Agop S. Ioan	Ceasornicărie	Șerban Vodă, 49	Armean
5.	Cerchez Teodor	Farmacie	Șerban Vodă, 54	Armean
6.	Elibenghian Hevont	Bombonerie	Craiovei, 57	Armean
7.	Minasian Bergi	Bombonerie și zaharicale	Craiovei, 21	Armean
8.	Ohanesian Kirkor	Coloniale	Craiovei, 7	Armean
9.	Frații Eluchian J.	Magazin de pielărie	Craiovei, 18	Armean
10.	Dumitru Marin	Zarzavaturi	Piața Episcopiei	Bulgar

³⁶ Arhivele Naționale – Argeș, fond Inspectoratul Special de Românizare (ISR), dosar 5/1942.

³⁷ Idem, fond Prefectura Argeș, dosar 7/1942, f. 9.

Nr. crt.	Numele și prenumele patronului	Felul comerțului	Sediul întreprinderii	Originea etnică
11.	Dumitru T. Constantin	Zarzavaturi	Piața Episcopiei	Bulgar
12.	Damianoff N.N.	Magazin de pielărie	Craiovei, 6	Bulgar
13.	Grigorescu Gheorghe	Simigerie	Craiovei, 53	Bulgar
14.	Ilie Ivan Aurelian	Brutărie	Craiovei, 32	Bulgar
15.	Ioan Gheorghe	Brutărie	Șerban Vodă, 137	Bulgar
16.	Ioan Tudor	Brutărie	Viilor, 76	Bulgar
17.	Minceff Dobre	Magazin de fierărie	Al. Lahovary, 18	Bulgar
18.	Stavre I. Gheorghe	Lăptărie	Doamna Bălașa	Bulgar
19.	Somoff Viorica	Magazin de fierărie	Târgu din Vale, 30	Bulgar
20.	Arizan H. Ilie	Băcănie	Șerban Vodă, 101	Bulgar
21.	Boiadjieff Gheorghe	Magazin de fierărie	Târgu Din Vale, 4	Bulgar
22.	Gotwald Nicht	Atelier mecanic	Elisabeta, 166	German
23.	Muller Iosif	Moară și darac pentru lână	Târgu Din Vale, 53	German
24.	Stempel Leonard	Fabrică de mezeluri	Doamna Bălașa	German
25.	Frații Satller	Tâmplărie	Brătianu, 34	German
26.	Alexandri V. Iani	Băcănie	Viilor, 41	Grec
27.	Alexe Nicola	Zarzavaturi	Piața Episcopiei	Grec
28.	Alexiu Ilie	Depozit băuturi	I.G. Duca, 15	Grec
29.	Coleta Lazăr	Brutărie	Sf. Vineri, 17	Grec
30.	Coleta Tănase	Cârciumă	Primăverii, 53	Grec
31.	Floru Haralambie	Cinematograf	Șerban Vodă, 76	Grec
32.	Gheorghe N. Ionel	Cârciumă și băcănie	Craiovei, 121	Grec
33.	Nicolau M. Ion	Hotel, băuturi și restaurant	Piața Episcopiei	Grec
34.	Panait Dumitru	Măcelărie	Viilor, La Pod	Grec
35.	Salanghioti Dumitru	Măcelărie	Hala Comunală	Grec
36.	Tefas Hristu	Depozit de băuturi	Teiuleanu, 16	Grec
37.	Tefas Gheorghe	Măcelărie	Hala Comunală	Grec
38.	Tefas Ștefan	Berărie	Teiuleanu, 10	Grec
39.	Valeca Costică	Brutărie	Primăverii, 28	Grec
40.	Arganini Ștefan	Tuburi ciment	Elisabeta	Italian
41.	Banfi Luigi	Antreprenor	Libertății, 34	Italian
42.	Cașarsa Ștefan	Antreprenor lucrări	Râurilor, 4	Italian
43.	Domenico Breto	Antreprenor	Șerban Vodă, 109	Italian
44.	Naum Dabe	Brutărie	Viilor, 32	Nestabilită(?)
45.	Sufleris D. Ioan	Cereale și hotel	Țepeș Vodă	Român macedonean
46.	Sufleris D. Adam	Cereale și semințerie	Doamna Bălașa, 17	Român macedonean
47.	Halit Ibrahim	Bragagerie	Viilor, 5	Turc
48.	Halit Demir	Băcănie și cereale	Viilor, 7	Turc
49.	Uivary Alexandru	Tăbăcărie	Râurilor, 5	Ungur
50.	Uivary Miclos	Caretașerie	Viilor, 88	Ungur

În comunele din județul Argeș existau 19 firme deținute de patroni din rândul minorităților naționale și niciun patron evreu, acestora din urmă fiindu-le interzisă prin lege așezarea în zonele rurale precum și deținerea de firme sau orice fel de afaceri.

Nr. crt.	Numele și prenumele patronului	Felul comerțului	Sediul întreprinderii	Originea etnică
1.	Salman Iacob	Manufactură, băcănie	Teiu	Albanez
2.	Șaban Ilie	Manufactură, bragagerie	Hârsești	Albanez
3.	Maria Ștriff	Manufactură, mărunțișuri	Pădureți	German
4.	Zitter Adalbert	Industrializarea laptelui	Jiblea	German
5.	Busis gheorghe	Brutărie	Găvana	Grec
6.	Casoti Gh. Dumitru	Măcelărie	Costești	Grec
7.	Economu Iani	Coloniale, mărunțișuri	Bârsești	Grec
8.	Decher Iacob Luigi	Moară cu motor	Albești	Italian
9.	Cepelovici Vasile	Brutărie	Tigveni	Sârb
10.	Azirovitch K. Issen	Băcănie, manufactură	Teiu	Turc
11.	Aliovici Șaban	Băcănie, manufactură	Cireșu	Turc

Nr. crt.	Numele și prenumele patronului	Felul comerțului	Sediul întreprinderii	Originea etnică
12.	Durmiș Fidan	Manufactură, mărunțișuri	Mozăceni	Turc
13.	Iuseim Becteș	Manufactură, băcănie	Negrași	Turc
14.	Ibrahim Curtiș	Manufactură, coloniale	Cerșani	Turc
15.	Ibrahim Elmas	Bragagerie, mărunțișuri	Costești	Turc
16.	Liman Rușan	Manufactură, băcănie	Deagurile	Turc
17.	Mustafovici Mustafa	Manufactură, fierărie	Isvoru de Sus	Turc
18.	Nurdunovici Latif Cherim	Fierărie, coloniale	Bârlogu	Turc
19.	Curco P. Anton	Băcănie, măcelărie	Găvana	Ungară

În orașul Curtea de Argeș erau înregistrate în total 121 firme comerciale, din care 9 erau deținute de patroni din rândul minorităților naționale, fără să existe vreo firmă evreiască.

Nr. crt.	Numele și prenumele patronului	Felul comerțului	Sediul întreprinderii	Originea etnică
1.	Vartanian Eghia Vartan	Cafenea, cafea	Negru Vodă, 53	Armean
2.	Anghel Constantin	Brutărie	Albești, 27	Bulgar
3.	Alexe Raiciu	Mărunțișuri	Negru Vodă, 17	Bulgar
4.	Damian A. Socol	Brutărie, cereale	Carol, 2	Bulgar
5.	Stoian Teofil	Brutărie	Carol, 17	Bulgar
6.	Klein Iulius	Lăcătușărie mecanică	Sân Nicoară, 12	German
7.	Filauro Domenico	Încălțăminte, pielărie	IC Brătianu, 2	Italian
8.	Filauro Giovanni	Manufactură, galanterie	Negru Vodă, 42	Italian
9.	Adilovici Abdul	Bragagerie	Negru Vodă, 16	Turc

IV. Firme comerciale deținute de evreii din Pitești

În Pitești, evreii dețineau în 1941 mici afaceri comerciale, de familie, multe firme erau înregistrate pe numele soțiilor, iar copiii acestora având majoritatea studii liceale comerciale își ajutau părinții cu munca din prăvălie. Autoritățile județene s-au preocupat ca firmele comerciale deținute de evreii din Pitești să nu fie închise, astfel încât să nu fie periclitat bunul mers al comerțului local.

Numărul firmelor evreiești închise definitiv a fost foarte mic, majoritatea în perioada statului național legionar. Din adresa prefectului Cerchez către Camera de Comerț și Industrie (CCI) din noiembrie 1941 aflăm că în Pitești magazinul de manufactură deținut în nume colectiv de Daniel Aladajem și Mihail Levy din strada Craiovei, 5 a fost închis prin lichidare, în timp ce evreul Moses Koganne care a avut magazin pe strada Șerban Vodă, 51 nu mai exercita între timp niciun comerț.

Magazinul cu furnituri de croitorie deținut de Berta H.C. Millis și-a „vândut” fondul de comerț către Cooperativa legionară „Biruința Creștină”, denumită din 1941 „Spiru Haret”, cu sediul în strada Șerban Vodă³⁸. Croitorul legionar Bădescu Marin susținea că „el a luptat până la sacrificiu contra lui Carol Milis pentru întemeierea acestei cooperative naționale”³⁹. În afară de cele trei firme menționate mai sus au fost lichidate depozitele de băuturi spirtoase en-gros ale evreilor cărora li s-au ridicat brevetele, după cum susținea președintele Camerei de Comerț și Industrie, Nicolae N. Bobancu⁴⁰.

Am redat mai jos câteva date biografice și fotografiile ale patronilor evrei care au fost forțați de către inspectorul de românizare Mihail Ilovici să-și concedieze angajații evrei, în conformitate cu legislația de românizare a personalului din firmele comerciale și industriale din țară.

³⁸ Ibidem, dosar 24/1941, f. 86.

³⁹ Ibidem, dosar 193/1941, f. 25.

⁴⁰ Bobancu N. Nicolae (n. 25 august 1904, Târgu-Jiu), fiul lui Nicolae Bobancu și Tatiana (n. 1874 – d. 1948, născută Petculescu) a fost un farmacist proprietar domiciliat în Pitești, strada Doamna Bălașa, nr. 15. A activat în cadrul PNL, a fost președintele Sfatului Negustoresc din Pitești, consilier, vicepreședinte și președinte al Camerei de Comerț și Industrie Pitești, consilier comunal și ajutor de primar, deputat de Argeș, apud Arhivele Naționale – Argeș, fond Prefectura Argeș, dosar 24/1941, f. 11.

Adelsberg Sofia (n. Pitești, 1905) căsătorită cu Adelsberg Emanoil (n. 1901, Suceava), aveau împreună o fată Paula Liliana (n. 1933, Pitești). Adelsberg Emanoil era licențiat în farmacie din anul 1929 cu recunoaștere din partea Ministerului Sănătății. A făcut armata ca farmacist locotenent de rezervă. De când s-a interzis dreptul de a-și exercita profesiunea de farmacist s-a ocupat de magazinul de mărunțișuri din Piața Episcopiei nr. 1 deoarece susținea că soția sa e bolnavă.

Adelsberg Emanoil

Ariel Sarica născută Grumberg (n. 1913, Pitești), căsătorită cu Ariel Iacob (n. 1907, Turnu-Severin) dețineau un magazin de mărunțișuri, galanterie și manufacturi pe strada Șerban Vodă, 15. Soțul acesteia era contabilul magazinului fiind absolvent al Școlii Superioare de Comerț și cu studii de trei ani la Academia de Comerț. A fost conducătorul Centralei de Aprovizionare a Funcționarilor (CAF), sucursala Turnu-Severin, Pitești și Craiova, întreprindere ce se ocupa cu comerțul de manufactură, galanterie, confecțiuni și încălțăminte. Aveau domiciliul stabil în strada Al. Lahovary, 38.

Ariel Iacob

Barad Solomon (n. 1903, Brăila), căsătorit cu Barad Eti (n. 1911, Pitești), aveau împreună doi copii minori, Ana și Aurel. Acesta avea un magazin de manufacturi în strada Teiuleanu, nr. 4 care era închiriat de la Victoria I. Posescu, domiciliată în str. Teiuleanu, nr. 6.

Barad Solomon

Blau Samoil (n. 1899, Cașin) căsătorit cu Blau Ida (n. 1907, Brăila) era proprietarul magazinului „Pariziana”, din strada Șerban Vodă, 26 specializat în confecțiile pentru femei. Magazinul avea patru angajați și era închiriat de la proprietarul Ion C. Zamfirescu din Căteasca. Patronul a solicitat prelungirea ca angajată a magazinului său pentru nepoata sa orfană Adela Katz (n. 1905), însă cererea i s-a respins. Inclusiv patronul a fost obligat la muncă de folos obștesc la Regimentul 4 Dorobanți Argeș.

Blau Samoil

Braunstein Roza (n. 1884, București) deținea o librărie, în strada Șerban Vodă, 53. Aceasta solicita prelungirea ca angajat în propriul magazin pentru fiu său Moritz (n. 1909, Pitești), funcționar comercial, absolvent de liceu, cu salariu lunar de 2000 lei. Prof. Ilovici a hotărât în 1941 astfel: „Suntem de părere a se acorda 3 luni de prelungire cu obligația de a se angaja un dublant, salariat însă cu lei 3000 lei”.

Chivici Moritz (n. 1906, Pitești) căsătorit cu Chivici Margareta (n. 1909, Pitești) avea un

magazin de articole de cizmărie pe strada Craiovei, 14, înscris încă din 1931 de când lucra împreună cu tatăl său. Magazinul era închiriat de la Florica Boteanu. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Cohn (Conescu) Iosif (n. 1903, Vaslui) căsătorit cu Cohn Laura (n. 1900, Piatra) aveau împreună doi copii minori, elevii Silviu și Raymond. Deținea un magazin specializat în confecționarea și vânzarea de haine pentru copii și adulți care era închiriat de la Jean Voicilă din Pitești. A fost deportat în Transnistria fiind acuzat că „era în contact cu elemente comuniste din localitate”⁴¹.

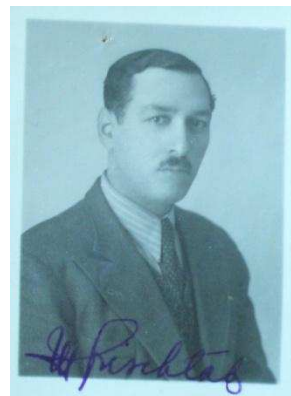
Cohn (Conescu) Iosif

Davidsohn Smil – Sammy (n. 1899, Dârmănești) căsătorit cu Davidsohn Debora (1899, Pitești) aveau împreună doi copii minori, elevii Rebeca și Izu Israel. Magazinul era specializat în comerțul de coloniale și era închiriat de la Ion Călugăru, proprietar din Pitești. Patronul era fiu de veteran din Războiul de Independență (1877-1878) care a fost încetățenit prin legi speciale în 1879, însă nu a îndeplinit condițiile de scutire pentru muncă obligatorie.

Davidsohn Smil – Sammy

Frischtak Leia (n. 1906, Slatina) căsătorită cu Frischtak Moritz (n. 1905, Craiova) care era contabil autorizat și procuristul firmei pentru agentură și comision, domiciliați în Târgu din Vale, nr. 19, aveau firmă la adresa din strada Brătianu, 26. Imobilul firmei era proprietatea Minei Frischtak (n. 1893, Tg. Ocna). Moritz era absolvent al Școlii Comerciale Superioare Serale din Pitești. Acesta a fost deportat în Transnistria (jud. Balta).

Frischtak Moritz

Ghelber Iancu (n. 1893, Buzoeni) căsătorit cu Frima (n. 1895, Burdujeni) era comerciant cu firmă înregistrată din 1931 pentru comerț de băcănie și mărunțișuri, cu sediul la adresa de domiciliu din strada Sf. Vineri, 25. Aceștia aveau împreună trei copii Adolf (n. 1921, Pitești), Solomon (n. 1924, angajat la librăria lui Marcus David) și Rebeca (n. 1926, Pitești). Ghelber Adolf a fost deportat în Transnistria.

Ghelber Iancu

⁴¹ Arhivele Naționale – Argeș, fond *Prefectura Argeș*, dosar 7/1942, f. 295.

Ghelber Solomon

Ghelber Solomon

Gold Ozias (n. 1903, București) căsătorit cu Sabina (1906, Pitești) aveau împreună un copil minor, elevul Moritz. Patronul era comerciant din 1936, cu magazin de sticlărie, porțelanuri și articole de menaj, în strada Craiovei nr. 4. Acesta a solicitat autorităților prelungirea în funcția de contabil a cumnatului său Haim S. Herman (n. 1912, Pitești), pentru a fi scutit de muncă obligatorie, însă cererea a fost respinsă. Proprietarul inițial al magazinului a fost tatăl lui Herman, decedat în 1940, fiind concentrat. Haim Herman a fost deportat în Transnistria.

Gold Ozias

Haim S. Herman

Hechter Ghizela (n. 1903) deținea un atelier pentru confecționarea de perii, pensule și bidinele din anul 1936 la adresa de domiciliu din strada Al. Lahovary, nr. 30. A fost menținută în funcție întrucât lucra obiecte de interes gospodăresc și pentru nevoile de război ale armatei române, însă cu condiția de a angaja salariați români.

Hechter Ghizela

Herscovici Maier (n. 1901, Bucecea) căsătorit cu Sabina (n. 1907, Pitești) deținea un restaurant și o cafenea, în strada Șerban Vodă din anul 1938, localul fiind închiriat de la Enache I. Dumitrescu. Cererea de menținere în funcție pentru a fi scutit de munca obligatorie i-a fost respinsă deoarece afacerea sa nu mai funcționa în 1941.

Herscovici Maier

Horovitz Calman (n. 1894, Buhuși) căsătorit cu Horovitz Serina (n. 1901, Craiova) aveau doi copii minori, elevii Dorina și Tudor. În anul 1941, în calitate de specialist în pielărie a fost mobilizat pentru muncă de folos obștesc la Cercul de Recrutare Argeș unde se ocupa de confecționarea de articole din piele, în special cojoace și căciuli pentru nevoile armatei.

Horovitz Calman

Lang Iosif (n. 1876, Târgu-Neamț) căsătorit cu Lora Debora (n. 1876, Pitești) aveau împreună 4 fete majore și căsătorite: Rașela, Mela, Cecilia și Roza. Acesta era comerciant de mobile din Pitești, b-dul Elisabeta 17. A fost acuzat de „ne-etichetarea mărfii” și judecat de către Judecătoria Mixtă Pitești care în final, îl achită.

Leibovici Az. Michael (n. 1899, Iași) deținea un magazin cu sediul în strada Prințul Carol, nr. 4 care se ocupa cu comerțul de mărfuri în consignație. De asemenea, era agent reprezentativ pentru Societatea de Asigurări „Agricola – Fonciera” din București. A fost funcționar și procurist la Societatea Anonimă „Clucereasa” și Societatea Anonimă Ripiceni (1923-1940). Magazinul în care își exercita comerțul era închiriat de la Alexandru B. Constantinescu din Pitești. Societatea „Agricola – Fonciera” îi făcea acestuia cunoscut că trebuie „să cereți pentru dvs. personal menținerea în exercitarea profesiei pentru o durată de cel puțin 12 luni”. I s-a aprobat cererea deoarece își administra singur magazinul.

Leibovici Michael

Leibovici Rachela (n. 1893, București, născută Lupu) căsătorită cu Leibovici Iancu (n. 1888, Vaslui) deținea un atelier de ceasornicărie și articole optice „La Iancu”, în strada Șerban Vodă, 45. Aducând un certificat medical, aceasta solicita autorităților menținerea în serviciu a soțului său Iancu care era maestru ceasornicar cu carte de meșter și brevet de meseriaș. I s-a prelungit șederea pentru 5 luni, însă fiul acestora, Leibovici Armand (n. 1918, Pitești) cu patru clase de liceu i-a fost respinsă.

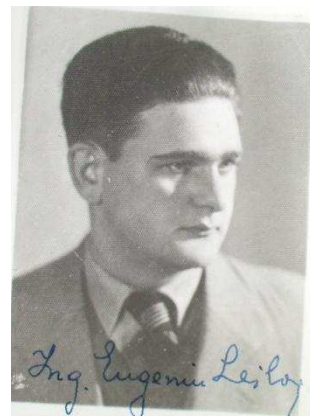

Leibovici Iancu

Leibovici Armand

Leibovici Rubin căsătorit cu Rebeca (n. 1883, Pitești) aveau împreună trei copii: Emil Wilhelm (n. 1911, Pitești – licențiat în fizico-chimice, cu diplomă de liberă practică de chimie medicinală dată de Ministerului Sănătății), Eugeniu (n. 1914 Pitești – inginer constructor cu diplomă de la Școala Politehnică București, președinte al Oficiului Județean Argeș al Centralei Evreilor din România) și Suzeta (n. 1912, Pitești). Dețineau magazinul de manufactură „La Vulturul de Aur” cu local propriu, în strada Șerban Vodă 28 cu doi angajați, din care un evreu, Lazăr Leibovici (n. 1907, București - cu patru clase primare, lucra în firmă ca vânzător din 1932, își începuse meseria ca ucenic la vârsta de 12 ani și avea 23 ani practică ca funcționar comercial).

Leibovici Eugeniu

Firma a fost exceptată de la expropriere întrucât Leibovici Rubin luptase în primul război mondial fiind rănit. Firma era impusă în anul 1941 la un impozit uriaș de 215.079 lei, la un venit comercial de 520.000 lei anual. În 1942, o parte din imobile compuse din două prăvălii și mai multe apartamente la parter și etaj, s-au scos la licitație publică;

Leibovici Eugeniu a fost rechiziționat în calitate de inginer la Regia Autonomă CFR, Inspectia II București pentru prestarea de muncă obligatorie. A fost deportat în Transnistria sub acuzația de activitate comunistă.

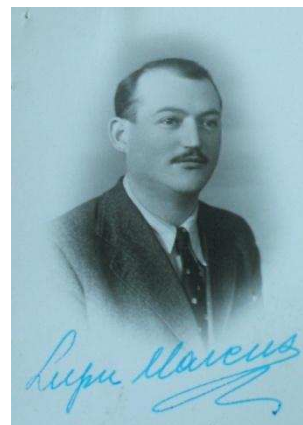
Marcus David (n. 1889, Găești), deținea un magazin de articole de librărie și mărunțișuri numit „Depozitul Universal” în strada Craiovei, nr. 4. Avea un singur angajat, acela fiind evreu, Ghelber Solomon (n. 1924, avea 4 clase de liceu comercial, domiciliat în strada Sf. Vineri, 25). Deși patronul firmei a solicitat menținerea în funcție pentru singurul său vânzător, cererea nu i s-a aprobat. Mai mult, angajatul a fost concediat prin decizia 7.022, publicată în „Monitorul Oficial” din 6 mai 1942, fiind acuzat de „sabotaj la legea românizării”, pentru că a fost prins în flagrant, în urma unei înscenări, în timp ce vindea clienților în prăvălie oglinzi pentru sergentul Dumitrescu Hariton de la Subdepozitul de muniții Bascov, originar din comuna Serioștea, jud. Teleorman. În schimb, proprietarul a fost deportat împreună cu familia în Transnistria din ordinul generalului Antonescu pe motiv că „sabotează opera de

Ghelber Solomon

românizare”⁴².

Marcus Lupu (n. 1912, Ploiești) căsătorit cu Ella (n. 1913, București) aveau împreună o fată minoră, eleva Rozeta (n. 1936, Găești). Acesta deținea un magazin de galanterie și parfumerie în strada Șerban Vodă, 32. Prăvălia era închiriată de la Ion și Ana Ionescu din Găvana.

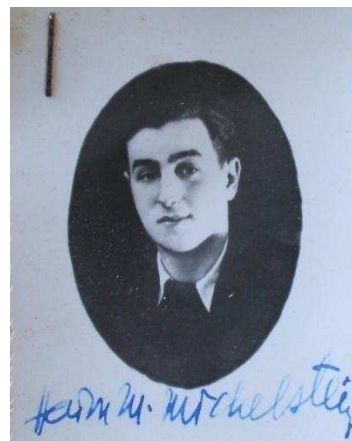

Marcus Lupu

Mencer Iosif (n. 1883, Oiniscani) era căsătorit cu Debora (n. 1895, Craiova) deținea un atelier de fotografie în strada Șerban Vodă, 81.

Merovici Emil (n. 1905, Dumbrăveni) căsătorit cu Sabina (n. 1900, Pitești) deținea societate în nume colectiv cu depozit de produse petroliere din strada T. Vladimirescu, 60 numită „Petrolul”. Asociatul român era Adela Bucătaru, soția avocatului C. Bucătaru din Pitești, strada Egalității, nr. 16, care era mobilizat. Firma avea 6 salariați din care un evreu, Filip Lazarovici (n. 1916, absolvent al cursului inferior al școlii comerciale), funcționar și vânzător pentru care se solicita prelungirea în funcție, însă nu s-a aprobat. Merovici Emil a fost acuzat în iunie 1942 de „crimă de sabotaj la românizarea personalului din întreprinderi”, pentru că a angajat un salariat evreu „vagabond” numit Sandu Cohn (Cogan), fără să fie trecut în statele de plată. A fost deportat în Transnistria. Avocatul Bucătaru declara că din neglijența evreului Sandu Cohn s-a produs o explozie la autopompa-depozit din strada C.A. Rosetti, fiind găsit mort împreună cu vânzătorul.

Michelstein Menachem – Mișu (n. 1885, București) căsătorit cu Netty (n. 1885, Pitești) aveau împreună un fiu Haim (n. 1921, Pitești) și patru fete: Sofia, Tea, Bica și Berta (căsătorită Levy) fiind domiciliați în B-dul Elisabeta 64. Acesta era comerciant cu magazin de manufacturi și mărunțișuri en-gros și en-detail numit „Hora Țărănească”, cu sediul în strada Doamna Bălașa, nr. 3, fiind impus la un impozit comercial de 350.000 lei în anul 1941. Magazinul avea un angajat evreu, Mayer I. Avram (n. 1910, Pitești, cu patru clase primare) care lucra în magazin de 21 ani. Pentru a respecta legislația antisemită referitoare la românizare, patronul a „dublat” angajatul evreu cu unul român, însă această măsură nu a fost suficientă. Angajatul a fost deportat în Transnistria.

Haim Michelstein

Patronul a fost acuzat de „depășire de prețuri” pentru că a vândut ațică cu 300 lei metrul în loc de 147 lei metrul, constatarea fiind făcută de procurorul C. Șeicaru de la Parchetul Argeș. A fost judecat de Tribunal Argeș și condamnat la 5 ani de lagăr.

Haim Michelstein, fiul patronului avea bacalaureat comercial din 1939 ca absolvent al Liceului Comercial de Băieți din Pitești. Pentru a-și scuti fiul de muncă obligatorie, tatăl acestuia susținea cu certificat medical că el este bolnav

⁴² Ibidem, dosar 7/1942, f. 303.

și fiul îl înlocuia în magazin pe bază de procură. De asemenea, pe numele acestuia figurau două prăvălii și două apartamente situate în strada Sf. Vineri, nr. 7. O prăvălie și un apartament au fost închiriate pentru suma de 24.000, plus alte taxe de către Gheorghe D. Mircea, cealaltă prăvălie Elenei Nicolae pentru 12.000 lei și un alt apartament de către Avram Lazarovici cu suma de 24.000 lei anual.

Mayer I. Avram

Schwartz Maier (n. 1909, Bacău) căsătorit cu Pepi (1904, Pitești), avea magazinul cu emblema „Elefant” care se ocupa cu comerțul de parfumerie și galanterie. Magazinul era închiriat de la Anton Antonescu din Pitești, Piața Episcopiei. A fost deportat în Transnistria.

Schwartz Maier

Siegler Janeta (n. 1895, București), căsătorită cu Siegler Iancu (n. 1888, Gohor) aveau un copil Silviu Adrian (n. 1923, Pitești), absolvent de 5 clase comerciale, aflat în practică în magazinul de manufactură și galanterie deținut de părinții săi cu emblema „La Lupu” – J. Siegler. Firma a avut în serviciu din 1921 până în 1939 un angajat evreu Adelberg Iosif care a fost concediat. Autoritatea statului întruhipată de prof. Ilovici a aprobat inițial menținerea în magazin a fiului patroanei, însă cu condiția de a fi angajat și un salariat român. Neavând posibilitatea angajării unui etnic român, Siegler Silviu a fost obligat să facă muncă de folos obștesc.

Siegler Silviu Adrian

Adelberg Iosif

Silberstein D. Lily (n. 1881) era proprietara magazinului de încălțăminte „Durabil”, strada Șerban Vodă 31, închiriat de la J. Voicilă. Patroana a fost scutită de munca de folos obștesc deoarece era necesară continuării comerțului. Magazinul avea doar doi angajați, dintre care un evreu, Grumberg Ghidale (n. 1907, Bacău, cu patru clase primare), domiciliat în Pitești, Șerban Vodă 66, fiind de 9 ani în firmă. Acesta a fost deportat în Transnistria.

Silberstein D. Lily

Grumberg Ghidale

Simovici Ușer Filip (n. 1877, Huși) căsătorit cu Maria (n. 1877, Măicănești) deținea în coproprietate cu Constantin C. Ionescu un magazin de manufactură și galanterie „La Ruleta”, cu apartament la etaj, în strada Șerban Vodă, 27. Se solicita prelungirea în funcție pentru băiatul de prăvălie Iancu Haimovici (n. 1928, Botoșani) în vârstă de 14 ani, cu 4 clase primare care era rudă cu patronul Filip. A scris la Împrumutul Reîntregirii suma de 240.000 lei din care a achitat 155.000 lei până în anul 1942. Era decorat cu „Crucea comemorativă” cu 4 barete pentru participarea la primul război mondial⁴³.

Iancu Haimovici

Wasserman Alexandru (n. 1905, Târgu Neamț) deținea un magazin de galanterie și mărunțișuri în strada Craiovei, 15 închiriat de la neamțul Adreas Horn. Patronul era domiciliat în București, magazinul era fiind administrat de un prepus numit Wasserman Mauriciu (n. 1895, Târgu Neamț), luptător în primul război mondial, fost comerciant timp de 12 ani, domiciliat în strada Egalității, 17. Nu reiese gradul de rudenie dintre cei doi.

Wasserman Alexandru

Zingher Ana (n. 1900, Focșani) căsătorită cu Zingher Avram (n. 1895, Adjud) aveau împreună o fată, Clarice (n. 1926, Pitești). Zingher (scris și Singher) Ana era proprietara magazinului cu emblema „Parfumeria Lilas” din Șerban Vodă 24, specializat în comerțul de parfumerie și galanterie. Magazinul și un apartament deasupra, erau închiriate de la Enache Dumitrescu, proprietar cu domiciliul în Mălureni, Argeș.

Fiind bolnavă, patroana susținea că este ajutată în magazin de soțul său care luptase în campania din primul război mondial, ceea ce i-a permis menținerea în funcție și scutirea de muncă obligatorie.

În schimb, autoritățile au cerut concediere altei angajate evreice, vânzătoarea Ditza Mayer (scris și Dița Maier, n. 1918, Pitești, cu 4 clase primare) care era în firmă din 1938.

Firma a scris suma de 100.000 lei pentru „Împrumutul Reîntregirii”.

⁴³ Ibidem, dosar 7/1942, f. 214.

Zuckermann Francisc (n. 1896, comuna Lompert, jud. Sălaj), căsătorit cu Schwaitz Rosa (n. 1896, Bocșa) cu care avea un copil, Magdalena (n. 1920, Zalău). S-a recăsătorit cu Richilda (n. 1916, Ploiești) care avea o fată Buiu Florența (n. 1936, București)⁴⁴. Ca instrucție școlară avea doar 5 clase primare, însă a început activități comerciale încă din 1919. A fost coasociat în societatea în nume colectiv „Fr. Zuckerman & Cătălina Fulop”. Deținea magazinul specializat în confecții de damă și copii cu emblema „Femina” din Pitești, strada Șerban Vodă, 21, închiriat de la Rada Dobrian. Firma avea 9 angajați dintre care doar 3 erau evrei:

- Rosentzweig Saul (n. 1912, Pitești), funcționar și contabil, avea diplomă de la Școala Superioară de Comerț și bacalaureat comercial. Practica de 10 ani contabilitatea la diferite firme și era de 3 ani în branșa confecțiilor de damă fiind în firmă din 1939.
- Adelberg Ernestina (n. 1914, Pitești), casieră și vânzătoare.
- Weissman Iehudi (n. 1905, Arad), magaziner cu 4 clase de liceu.

Ultimii doi fuseseră deja înlocuiți cu români refugiați din Ardeal, iar pentru primul autoritățile nu au prelungit menținerea în funcție în anii 1941 și 1942.

Patronul a fost judecat sub acuzația de „depășire de prețuri” fiind condamnat de Tribunalul Argeș la 4 luni de lagăr, însă Curtea de Apel București a respins decizia.

Zuckermann Francisc

Rosentzweig Saul

Adelberg Ernestina

Weissman Iehudi

⁴⁴ Arhivele Naționale – Argeș, fond *Camera de Comerț și Industrie Pitești*, dosar 1969.

V. Firme deținute de „etnici români” sau alți minoritari care aveau angajați evrei

Profesorul Ilovici se plângea la 2 ianuarie 1942 într-o adresă confidențială și personală către Ministerul Muncii că la fabrica „Țesătoria Română” din Pitești unde erau angajați mai mulți evrei, a fost subminată autoritatea statului prin atitudinea și mesajele transmise cu ocazia unei adunări ținută în ziua de Crăciun a anului 1941, când au fost prezenți inclusiv reprezentanții autorităților locale, după cum reiese din adresa redată integral:

„La întreprinderea „Țesătoria Română” SA Pitești din al cărei capital de 35.000.000 lei, românii au (loc liber), iar jidanii belgieni și francezi restul de lei (loc liber) s-au sărbătorit datinile de Crăciun și Anul Nou în prezența d-lor Constantin Popescu, prefectul județului, avocat Spiridon Emanuil, fost prefect sub Armand Călinescu, colonelul Ion Alexandru, primarul orașului, P. Costăchescu, inspector al Muncii de la Subinspectoratul Pitești, Th. Damian, șeful poliției.

Surprinzând probabil buna credință a unora, conducerea întreprinderii a găsit cu cale ca în fruntea acestei serbări cu caracter creștin, tradițional și de binefacere să așeze patronajul obraznic al jidanului F. Bomchis, administratorul delegat al societății care a ținut cuvântarea de deschidere și o altă cuvântare ocazională.

Ofensând sentimentele patriotice ale tuturor bunilor români, jidanul F. Bomchis a făcut urări pentru M.S. Regele și domnul Mareșal Antonescu, după care s-a executat Imnul Regal, așa cum relatează corespondența din ziarul Universul cu data de 29.12.1941 pe care o anexez împreună cu programul serbării.

Apoi, pentru ca rușinea să fie și mai mare, același jidan, F. Bomchis, este laudat în corespondența amintită (de unde se poate vedea că este interesată) în felul următor: «A ținut o frumoasă cuvântare ocazională. Încheind a spus că gândurile noastre (ale cui?) se îndreaptă cu mare admirație spre un ilustru fiu al Argeșului, pe care mareșalul Ion Antonescu – conducătorul statului – l-a chemat lângă sine spre a colabora la greua povară a conducerii statului. E vorba de dl. profesor Mihail Antonescu. Îl asigură de devotament, admirație și dragoste».

Mă întreb îngrozit și umilit cum a fost posibil să i se permită uni jidan, acum după ce coreligionarii săi au tras cu mitraliera în ostașul român și german în mod laș pe ferestre în Iași și aiurea –, să spurce vorbind sărbătorirea sfintei Nașteri a Domnului Christos, să închine pentru M.S. Regele pe care îl adorăm, să ureze pentru dl. mareșal Antonescu care întruchipează destinul neamului românesc, să «asigure de devotament, admirație și dragoste» pe dl. profesor Mihail Antonescu cu a cărui activitate patriotică se mândrește o țară. Ofensa și obrăznicia acestui jidan sunt prea mari. Trebuie pedepsit. Iar cei care au tolerat cu bună știință această ofensă, cu scopul de a atrage simpatia publică asupra unui jidan spre a îndulci soarta pe deplin meritată a iudaimii blestemată și trădătoare -, trebuie să-și primească plata.

De aceea propun domniei voastre, rugându-vă să binevoiți a aproba:

1. Înlocuirea imediată a jidanului F. Bomchis cu dl. ing. Anghel Vasilescu, în postul de administrator delegat și trimiterea acestuia în lagărul de muncă.
2. Înlocuirea directorului întreprinderii dl. Ștefan Minoescu cu dl. (loc liber) fiindcă cu bună știință a admis amestecul ofensator al unui jidan în sărbătorirea sfintei nașteri a Somnului Cristos, urmând în același timp atragerea simpatiei muncitorilor și publicului asupra unui jidan prin împărțirea de daruri la 1000 persoane.
3. Cercetarea șefilor de autorități spre a se vedea care au admis cu bună știință acest amestec jignitor al jidanului F. Bomchis în sărbătorirea menționată și care au fost aceia a căror bună credință a fost surprinsă de procedarea conducerii societății.
4. Intervenirea la direcția ziarului Universul pentru a fi schimbat corespondentul din Pitești care a făcut publicitate acestui jidan”⁴⁵.

Datorită faptului că evreei erau specializați în domeniul în care lucrau, mulți patroni erau nemulțumiți că trebuia să-și concedieze angajații calificați sau să accepte specializarea unor angajați noi numiți prin intermediul OCR. Am redat mai jos o listă cu toți patronii „etnici români” și firmele

⁴⁵ Idem, fond Inspectoratul Special de Românzare, dosar 7/1942.

românești sau străine cu angajați evrei care au fost obligați să-și dubleze și mai apoi să-și concedieze toți angajații evrei.

Alexiu Ilie, grec din Pitești deținea firma de băuturi din strada Egalității, 52 cu 6 angajați dintre care 2 erau evrei. Patronul solicita prelungirea în funcție pentru cei doi evrei: Adelberg Maier (n. 1924, Pitești), ajutor contabil și cumpărător de mărfuri cu studii comerciale și Leibovici Strul (n. 1887, Botoșani), pivnicer. Profesorul Ilovici nu le-a aprobat menținerea în funcție întrucât, afirma acesta, este știut că „specialitatea pivnicerilor jidani este aceea de a falsifica vinurile”.

Adelberg Mayer

Andreas Horn, german din Pitești, care deținea un atelier fotografic, și-a concediat toți angajații evrei:

- Mendelovici Jack, de profesiune lucrător fotograf, domiciliat în strada Șerban Vodă, 28 a fost concediat conform legii de românizare din noiembrie 1941.
- Isac Penchas (n. 1920, Pitești) era fiul lui Isac Avram (n. 1883, Calafat) și Janeta (n. 1893, Pitești), domiciliați în strada Brătianu, nr. 18. Deși avea numai 4 clase primare a lucrat ca fotograf mai întâi în atelierul lui Mencer Iosif din Pitești și mai apoi 13 luni în atelierul lui Andreas Horn. A fost deportat în Transnistria.

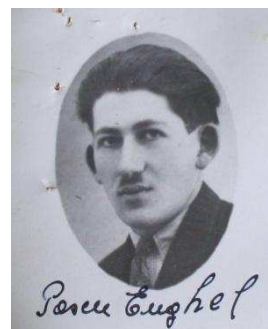

Mendelovici Jack

Isac Penchas

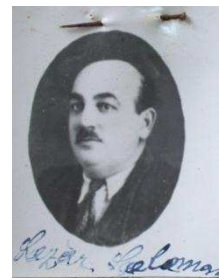
Antonescu P. Anton, armean, era proprietarul magazinului de manufacturi și mărunțișuri cu emblema „Pavalache Antonescu Fiu”, cu sediul în Piața Episcopiei, nr. 9. Firma avea 4 salariați din care un evreu, Pascu Enghel (n. 1912, Pitești). Nu s-a aprobat de către prof. Ilovici menținerea salariatului evreu în serviciu și în cursul anului 1942. A fost deportat în Transnistria.

Pascu Enghel

Borănescu Ioan, deținea o cofetărie în strada Șerban Vodă, 67 cu 6 angajați și solicita menținerea în funcție pentru contabilul său Mișu Elias (n. 1905, București), însă nu s-a aprobat.

Breoiu Dumitru deținea o gheretă în Piața Episcopiei cu un vânzător evreu numit Lazăr Solomon (n. 1897, Pitești), cu 4 clase primare, domiciliat în Pitești, Negru Vodă, 29.

Lazăr Solomon

Constantin Mircea, proprietarul cinematografului Aquila din Pitești, strada Justiției, nr. 2 solicita revizuirea evreului Saia Alisei din București, str. Vasile Cârlova nr. 2 deoarece acesta îi era necesar pentru aranjarea intereselor sale pentru programări și expedieri de filme. S-a aprobat menținerea salariului evreu „întrucât întreprinderea are nevoie de acesta spre a nu se împiedica mersul întreprinderii – evreul are și o justificare medicală de a fi scutit”, afirma prof. Ilovici.

Saia Alisei

Diaconeasa Alexandru deținea în strada Craiovei, 113 o moară țărănească și brutărie și făcea de asemenea comerț cu coloniale și cereale în strada Doamna Bălașa, 13. Avea 43 de angajați dintre care un evreu Friedman Israel (n. 1906, Brăila), domiciliat în strada Brătianu, nr. 18, angajat în funcția de contabil având 6 clase de liceu și 2 clase de comerț superior. Deși a fost 12 ani șeful contabilității la Moara „Progresul” și Brutăria Populară din Pitești, prof. Ilovici a solicitat concedierea pe motivul că existau suficienți contabili etnici români.

Friedman Israel

Doctor C. Leza Paiu din strada Brătianu 65, avea un angajat evreu, dr. Haim Samuel Sandi (n. 1907, Pitești) domiciliat în strada Oescu, nr. 4. Acesta din urmă a lucrat ca maestru tehnic dentar cu 22 ani de practică, specialist în sisteme germane și paste rășinoase dentare Paladon și Palapont.

Haim Samuel Sandi

Doctor căpitan Gruică Aurel din Pitești, strada Industriei nr. 11, avea angajat la cabinetul său pe evreul Avram Haim (n. 1910, Pitești), cu 4 clase primare, domiciliat în strada Egalității, nr. 38.

Avram Haim

Doctor căpitan Păunescu Anghel medic stomatolog cu laborator dentar în Pitești, b-dul Elisabeta, nr. 38, solicita în 1942 menținerea evreului Grunfeld Nicolae (n. 1912, Aleșd, Bihor) căsătorit cu Erica (n. 1921, Zilina, Slovacia) cu care avea împreună o fată Magda (n. 1942, Pitești). Grunfeld era tehnician dentar brevetat de Ministerul Muncii și avea un salariu de 2500 lei fiind ajutat și de părinții săi de la Fabrica Textilă din Eșelnița (Orșova). Inițial dl. Ilovici a aprobat prelungirea de 4 luni în vederea angajării unui ucenic român, însă ulterior a precizat că „întrucât dl. dr. A. Păunescu nu mai are cabinet, fiind mutat din garnizoană (fiind militar) se respinge cererea”.

Grunfeld Nicolae

Doctor Dămănescu Emil avea un cabinet dentar în strada Șerban Vodă, 28 și solicita prelungirea în funcție pentru tehnicianul dentar Mișu Vasilescu (n. 1907, Vaslui), absolvent a 4 clase liceale. A lucrat timp de 16 ani în această branșă în diferite cabinete și laboratoare. Autoritățile au aprobat prelungirea pentru 4 luni, cu condiția de a se angaja și un ucenic român.

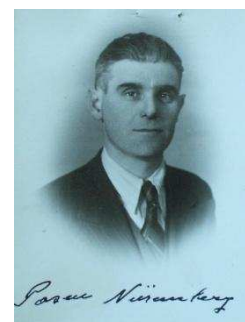
Mișu Vasilescu

Doctor Ionescu Mitică deținea laboratorul dentar „Higiena” aflat pe strada Șerban Vodă, 30, etaj I. Avea angajat un evreu, tehnicianul dentar Iarchi Marcel (n. 1918, București, cu două clase secundare), domiciliat în strada Sf. Vineri, nr. 2. Inițial i s-a aprobat prelungirea în funcție pentru 5 luni, pentru a-i învăța pe ceilalți trei angajați, însă după aceea a fost repartizat să lucreze 3 zile pe săptămână cu instrumentele sale la Colegiul Militar Mareșal Antonescu de la Curtea de Argeș fiind „scutit de muncă obligatorie”.

Iarchi Marcel

Doctor Richter Horst era medic dentist cu cabinet în strada Doamna Bălașa, 43. Acesta declara că de la 1 martie 1942 îl avea în serviciu pe evreul Pascu Nurenberg (n. 1908, Pitești), tehnician dentar.

Pascu Nurenberg

Fabrica „Dermata” din Cluj deținea un magazin pentru desfacerea încălțămintei în Pitești, strada Șerban Vodă, 41, unde aveau un angajat evreu, vânzătorul Adelberg Boris (n. 1914, Brăila) domiciliat în strada Sf. Vineri, nr. 2 care a fost concediat. Acesta a fost mai apoi deportat în Transnistria.

Contele Ernest Teleky, administrator delegat la societatea „Uzinele Dermata – Fabrică de încălțămintă și pielărie SA Cluj” aflată în teritoriul cedat Ungariei prin Dictatul de la Viena, a autorizat în 1942 lichidarea tuturor magazinelor sale din țară aflate în 25 de orașe, printre care și magazinul din Pitești⁴⁶.

Fabrica „Petrescu Costică” de tăbăcărie, sandale și bocanci din Găvana (Pitești) avea 52 angajați dintre care doar un singur evreu, Ladner Mauriciu zis Mora (n. 1901, Cluj), domiciliat în strada Negru Vodă, 84. Patronul solicita prelungirea în funcție pentru angajatul său „specialist mecanic la mașinile de încălțămintă din întreprinderea mea, care deși era dublat de OCR, nu poate părăsi întreprinderea fiind absolut necesar pentru a nu dezorganiza producția fabricii care are masive comenzi cu Ministerul Apărării Naționale și care trebuie livrate la termen”. S-a aprobat prelungirea în funcție numai pentru 5 luni.

Fabrica „Textila Românească” Găvana avea cei mai mulți angajați evrei specializați în industria textilă care erau foarte utili desfășurării activității fabricii și de aceea conducerea a încercat să-și păstreze salariații evrei solicitând adesea autorităților menținerea în activitate.

- Mendelovici Solomon (n. 1908, Lunca de Jos) căsătorit cu Mendelovici Gabriela (n. 1912, Craiova), avea 6 clase de liceu teoretic. A fost 15 ani funcționar în întreprinderi comerciale și industriale din țară. Ultimii 6 ani a lucrat la Fabrica Textila ca funcționar magazie, de unde a fost concediat în decembrie 1941.
- Tuperman Mauriciu scris și Zuppermann (n. 1920, București) a absolvit Școala Superioară de Textile din București fiind angajat ca specialist pentru reglajul mașinilor la secția Filatură. De aceea, fabrica nu se putea dispensa de un angajat util activității pe care acesta o desfășura și a cerut să fie repartizat pentru a presta munca de folos obștesc tot în cadrul fabricii, deoarece acesta fusese rechiziționat prin ordinul Cercului de Recrutare Argeș.
- Wolf Samuel (n. 1903, Timișoara) căsătorit cu Irman (n. 1901, București) aveau împreună doi copii, Hans (n. 1931, Roșiorii de Vede) și Harry (n. 1934, Alexandria). Acesta era absolvent cu bacalaureat al Școlii Comerciale din Timișoara și absolvent al Școlii Superioare Textile (Textile Hochschule) din Reichenberg (Germania). A mai lucrat la firma Saturn SAR București și Marin Bădescu din Roșiorii de Vede.

Adelberg Boris

Ladner Mauriciu

Mendelovici Solomon

Tuperman L. Mauriciu

⁴⁶ Idem, fond Camera de Comerț și Industrie Pitești, dosar 1877.

- Bando Szlama Mailech (n. 1886, Blasky, Polonia) căsătorit cu Rebeca (n. 1888, Varșovia) aveau un copil student Ghetzel (n. 1917, Lotz), era șef de fabricație la Textila. Aceștia aveau cetățenie polonă.
- Pitovschi David, era șef preparator.
- Sanieleovici Hipolit (n. 1909, București), botezat ortodox, era chimist vopsitor.

Întreprinderea a refuzat să primească dublanți în locul evreilor și chiar a încercat să mențină în lucru anumiți angajați evrei fără să fie trecuți în statele de plată, însă prof. Ilovici susținea că avea informații că în întreprindere sunt evrei care lucrau camuflat și trebuiau trimiși la muncă în afara orașului Pitești sau comuna Găvana⁴⁷.

Wolf Samuel

Fabrica „Țesătoria Română” din Pitești avea în 1941 următorii angajați evrei:

- Bomchis Ferdinand, director comercial.
- Axelrad Maier (n. 1914, Pitești), funcționar. A fost deportat în Transnistria.
- Weiss Bertha, dactilografă.
- Rabinovici Lazăr, inspector la sate.

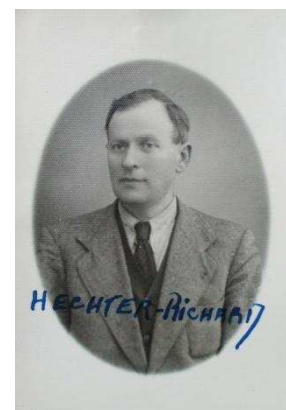
Fabrica de Perii, Pensule și Bidinele „La doi ciobani” din strada Craiovei 51 și C.A. Rosetti 1 era deținută de Tătăranu Ioan. Fabrica avea trei angajați evrei la care nu dorea să renunțe:

- Lazarovici Stoleru Avram Isac (n. 1911, Pitești) căsătorit cu Elisabeta (n. 1911, Bustina), absolvent al Școlii Superiore de Comerț (curs seral), contabil autorizat, specialist în cumpărături de materii prime (păr) și calculator-corespondent.
- Hechter Richard (n. 1899, Pitești), cu 4 clase primare, lucrător specialist perier de mic copil care a învățând meseria de la tatăl său, fost meșter perier.
- Hechter Israel (n. 1924, Rm.Vâlcea), cu 2 clase de comerț era practicant perier care a învățat meseria de mic copil, în mod practic, de la tatăl său.

Deoarece fabrica avea comenzi pentru 80.000 bucăți perii de cizme și haine pentru Ministerul Apărării Naționale, s-a aprobat solicitarea patronului de menținere a angajaților evrei, deși aceștia erau deja dublați de angajați români.

Lazarovici Stoleru

Hechter Richard

⁴⁷ Arhivele Naționale – Argeș, fond Inspectoratul Special de Românzare, dosar 5/1942.

Figură 1, Hechter Israel

Figură 2, Hechter Israel

Fabrică de Ciorapi și Tricotaje „Hercules” din București, strada Lipscani, 58 solicita prelungirea în serviciu până la data de 31 mai 1943 a angajaților săi de la depozitul de desfacere din Pitești, Șerban Vodă, 37. Acționarii societății cu sediul central în București erau inginerul Dessilă Virgil (9.500 acțiuni), ing. Șeibulescu Alexandru (2.326 acțiuni), Moscu Socrate (174 acțiuni) și elvețianul Gut Heinrich (3.000 acțiuni).

La magazinul de desfacere din Pitești erau angajați trei evrei:

- Reiter Adolf (n. 1910, Lucavetz, Ucraina) căsătorit cu Ana (n. 1910, Noua Suliță) era conducătorul depozitului de desfacere din Pitești care deși era dublat de Brandt Juliana, care nu a avut timpul necesar pentru a-și însuși cunoștințele necesare noii funcții, i s-a prelungit menținerea în funcție șefului Reiter. Acesta avea ca studii trei clase comerciale, însă cu practică comercială de 15 ani.
- Mendelovici Gabriela (n. 1912, Craiova) căsătorită cu Mendelovici Solomon (n. 1908, Lunca de Jos). Avea funcția de casieră, cu 5 clase secundare, dar cu practică comercială 10 ani, din 1933.
- Isac Miriam – Marietta (n. 1915, Pitești) era sora lui Isac Penchas. Avea 3 clase secundare, practică comercială 5 ani cu o vechime din 1937. Cele două femei au fost concediate.

Reiter Adolf

Mendelovici Gabriela

Isac Miriam

Nicolae Elena avea un atelier de perii, pensule și bidinele în strada Sf. Vineri, 12 în care lucra un angajat evreu, Hechter Iosif Leon zis Leopold (n. 1897, Pitești) cu carte de meșter, domiciliat în strada Sf. Vineri, nr. 2. S-a aprobat menținerea în funcție.

Hechter Iosif Leon

Steriade Gheorghe, era comerciant de coloniale en-gos și en-detail cu magazin în strada Al. Lahovary, nr. 9. Firma acestuia avea 18 angajați, dintre care doar un evreu, Lobel Leon (n. 1868, Ploiești) căsătorit cu Hanna (1873, Craiova) care era contabil, absolvent al Școlii Comerciale. A fost concediat, locul fiindu-i luat de Mihail Steriade, fiul patronului.

Lobel Leon

Tefas Hristu, grec din Pitești, deținea depozitul en-gros „Podgoria Argeș” de vinuri, țuică și bere „Bragadiru”, cu sediul în strada Teiuleanu nr. 16-18. Firmă înmatriculată în 1931, avea un singur angajat evreu, contabilul Lupu Adler (n. 1905, București) căsătorit cu Evelina (n. 1913, Pitești). Nu s-a aprobat menținerea în funcție.

Lupu Adler

Tomescu Alexandru deținea firma de ceasornicărie și bijuterii „La Omega” înscrisă din 1933 din strada Șerban Vodă 71. Avea un salariat evreu, maestrul giuvaergiu Gross Nandor (n. 1902, Oradea Mare) cu 3 clase de liceu. La insistențele autorităților a fost concediat.

Gross Nandor

Vasiliiu Ioan era proprietarul magazinului de manufactură „Crisantema” din strada Șerban vodă, 25. Proprietarul refuza primirea persoanei numite de OCR și insista să fie prelungită șederea în funcție și în anul 1942 a angajatului evreu de origine cehoslovacă Tandlich Gheza (n. 1903, Otterbach), solicitare care nu fost aprobată.

VI. Liberi profesioniști și foști comercianți evrei din Pitești

Majoritatea evreilor liber profesioniști au primit interdicția de a profesa, meseriașilor le-au fost ridicate brevetele de meserie iar acolo unde a fost posibil, atelierele de lucru au fost preluate de către meseriași români, așa cum a fost cazul atelierului de tâmplărie deținut de Solomon Crivoi și cel de tapițerie deținut de Ștrul Zalman zis Goldstein ambele aflate pe strada Șerban Vodă. În cazul altor evrei care cunoșteau meserii foarte specializate cum au fost Iancu Feldman (giuvaergiu), Bernard Einiger (pictor firme), Natan Mendelovici (fotograf) etc. au fost suficiente ridicarea brevetelor în baza cărora își exercitau meseria și aplicarea interdicției de a mai profesa⁴⁸.

Abramovici Smil scris și Samuel Corbu (n. 1871, Cristești, județul Baia) recăsătorit cu Iosefina, fostă doamna Triman⁴⁹, era agentul societății de Asigurare „Națională” din București, domiciliat în Pitești, strada Doamna Bălașa, nr. 34, în vârstă de 71 ani. A trimis cerere de revizuire „pe care vă rog să binevoiți a o lua în considerare numai când va fi cazul”.

Abramovici Smil

Ciuraru Herman – Horenstein (n. 1922, Pitești), tehnician dentar domiciliat în Calea Craiovei, 7 împreună cu Frema (n. 1925, Pitești) și Nuta Nathan (n. 1899, Huși, tinichigiu) și Ana (n. 1898, Tg. Ocna, casnică)

**Ciuraru Herman –
Horenstein**

Crivoi Solomon (n. 1880, Teplik, Rusia), tâmplar căsătorit cu Fani (n. 1882, Nimius, Bacău), lenjereasă aveau împreună doi copii: Moritz (n. 1918, Pitești) tâmplar și Dora (n. 1923, Pitești), casnică, domiciliați în Șerban Vodă, 38.

Crivoi Moritz

⁴⁸ Idem, fond Prefectura Argeș, dosar 7/1942, f. 29.

⁴⁹ Ibidem, dosar 8/1941, f. 153v.

Doctor Cusiner David (n. 1867, Botoșani) căsătorit cu Amalia (n. 1884, București), înscris în Colegiul medicilor din Argeș din 1897 avea un cabinet dentar din octombrie 1936 în strada Carol, nr. 4 din Pitești. Avea doi angajați evrei: tehnicianul dentar Einiger Herman (n. 1922, Pitești), domiciliat în Șerban Vodă, 80 și Sally Tutnauer. Aceasta din urmă a fost rechiziționată pentru dentistul Munteanu de la Curtea de Argeș, în timp ce Einiger Herman a fost concediat în august 1941 și a făcut muncă de folos obștesc până în martie 1942 când a rămas fără ocupație după care a fost deportat în Transnistria.

Einiger Herman

Doctor Feinstein I. Iosef (n. 1900, București), căsătorit cu Irene (n. 1905, Craiova) aveau împreună o fată Rodica (n. 1930, Pitești). Avea diplomă de doctor în medicină și chirurgie umană la Facultatea de Medicină din Universitatea București (1926). Deținea diferite certificate de specializare la Facultatea de Medicină de la Paris. Cabinetul său se afla la aceeași adresă de domiciliu din strada Al. Lahovary 32 și era proprietate personală, fiind exceptat de la expropriere deoarece susținea acesta că este cercetaș de război. Totuși, cererea sa de a fi scutit de muncă în folos obștesc a fost respinsă întrucât prof. Ilovici a decis să fie folosit ca medic „unde va crede de cuviință” Centrul de Românzare Argeș. Dr. Iosif Feinstein care avea în strada Alexandru Lahovary, nr. 30 un apartament cu 5 camere, la etaj, i s-a recunoscut dreptul legal de prelungire a chiriei deoarece luptase în primul război mondial ca medic militar.

Feinstein Iosef

Doctor Kertzner Iacob (n. 1899, Cetatea Albă) căsătorit cu Feiga (n. 1908, Pitești) era doctor în medicină și chirurgie, cu gradul de locotenent în rezervă. Acesta era absolvent al Facultății de Medicină din București (1927). A fost funcționar la SAR „Sanachimică” București. A cerut înscrierea în Colegiul Medicilor din Pitești pentru a-și putea exercita profesia. Domiciliul familiei era în B-dul Elisabeta 41.

Kertzner Iacob

Feldman Iancu (n. 1900, Pitești) căsătorit cu Fega (n. 1909, Pitești). Acesta a lucrat la domiciliul său din strada Râurilor 22 profesând ca giuvaergiu în baza cărții de meșter care i-a fost ridicată din aprilie 1941.

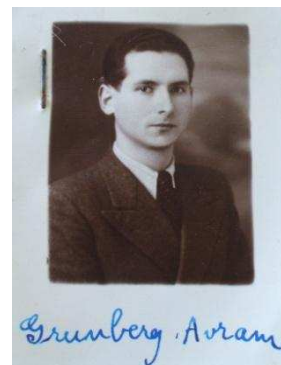
Feldman Iancu

Granenfels Arthur scris și Grauenfels Artur (n. 1899, Brașov) căsătorit cu Ketty (1914, Roman), domiciliați în Pitești, B-dul Elisabeta, 54. Acesta era licențiat în Științe Economice și în Științe de Stat. Până în 1939 a exercitat profesia de cerealist, iar până în 1940 a fost procurist la firma Ioan Georgescu din Turnu Măgurele când a fost nevoit să părăsească serviciul din cauza regimului legionar.

Granenfels Arthur

Grumberg Avram (n. 1916, Pitești) Pitești, strada Târgu din Vale, nr. 11. Cursurile primare și liceale absolvite în Pitești, iar din 1935 a urmat Facultatea de Medicină din Cluj, mutată între timp la Sibiu în urma cedării Transilvaniei de Nord, unde a absolvit anul 5. Era doctorand în medicină și declara că: „În prezent mă pregătesc pe toate căile legale posibile, teoretic și practic (prin studii și vizități de bolnavi) pentru a susține și ultimele examene de doctoratul an III, de îndată ce voi avea posibilitatea legală”. I s-a respins cererea fiind repartizat la munca de folos obștesc.

Grumberg Avram

Haim S. Iancu – Jean (n. 1915) domiciliat în strada Al. Lahovary 38. Avea profesia de voiajor comercial rechiziționat conform ordinului Comandamentului 1 Teritorial în Regimentul 6 Artilerie. Nu își putea exercita profesiunea fiindcă nu i s-a aprobat dreptul de liberă circulație pe CFR.

Haim S. Iancu

Haim S. Israil (n. 1905, Pitești), domiciliat în strada Matei Basarab, nr. 43. Era de meserie zugrav.

Haim S. Israil

Haim S. Saul (n. 1917, Pitești) căsătorit cu Iosefina (n. 1919, Pitești). Avea 3 clase de comerț elementar, fiind de profesie geamgiu și sticlăr, meserie învățată pe lângă defunctul său părinte decedat în 1933.

Haim S. Saul

Hechter Alfred (n. 1902, Pitești) era meșter perier cu 4 clase primare, domiciliat în strada Viilor, 35, născut. A lucrat ca perier în firma lui Gh. Hechter. Era obligat la muncă de folos obștesc deoarece nu avea nici întreprindere proprie și nici nu lucra mai lucra în vreuna românească.

Hechter Alfred

Kiegler Benjamin (n. 1896, comuna Costișa, jud. Neamț) căsătorit cu Amalia (n. 1910, Craiova) domiciliați în Pitești, Elisabeta 85. Acesta era angajat ca specialist în branșa cherestelei și a materialelor lemnoase din întreprinderea lui Nicolae D. Diaconescu din București.

Kiegler Benjamin

Laufer Iancu (n. 1916, Tg. Neamț), fost comerciant din Pitești, Sf. Vineri, nr. 3. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Laufer Iancu

Lazarovici Lazăr (n. 1907, București) căsătorit cu Raia (n. 1909, Chișinău), fost comerciant. Apare în lista persoanelor deportate în Transnistria.

Lazarovici Lazăr

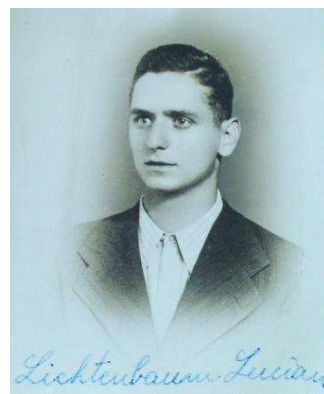
Lichtenbaum Iosif (n. 1897, Iași), fost comerciant și industriaș, coproprietar al fabricii de clei „Glutinum” din comuna Domnița Maria, jud. Bacău, căsătorit cu Roralia (n. 1901, Pitești) aveau împreună trei copii: Lucian (n. 1921, Pitești), Ana (n. 1925, Pitești) și Paul Leonida (n. 1929, Pitești), domiciliați în Târgu din Vale 11. Fiul Lucian declara că a absolvit cursurile liceale la Bacău și se pregătea în vederea susținerii examenului pentru admitere la Facultatea de Electrotehnică. Lichtenbaum Lucian era trecut pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Lichtenbaum Iosif

Figură 3, Lichtenbaum Lucian

Figură 4, Lichtenbaum Lucian

Luviși Bercu – Ludich (n. 1897, Slatina) fost comerciant căsătorit cu Rachela (n. 1899, Pitești) domiciliați în strada Sf. Vineri, nr. 2. Era de profesie comisionar comercial, însă nu-și putea desfășura activitatea din cauza interdicțiilor legale.

Luviși Bercu – Ludich

Marcus Ițic (n. 1881, Moinești) fost comerciant, căsătorit cu Fanny (n. 1888, Pitești), aveau un fiu, Maier (n. 1913, Pitești), funcționar comercial, domiciliați în strada Șerban Vodă, 34.

Marcus Maier

Mihel Moscu Mișu (n. 1882, București), lăcătuș căsătorit cu Debora (n. 1888, Zalescic) aveau doi fii Manole (n. 1916, Pitești), electrician și Lia (n. 1923, Curtea de Argeș), domiciliați în strada Șerban Vodă, 50. Manole a lucrat la magazinul Electro-Magnet din București, strada Văcărești 39 până în 1938 când e recrutat ca militar electrician și instalator de apă. Din 1941 era concentrat la Regimentul 4 Dorobanți Pitești și la Divizia a 3-a Infanterie Pitești.

Manole Michel

Rabinovici Lazăr (n. 1902, Reni) căsătorit cu Bela (n. 1905, Sulița), aveau o fată Regina (n. 1930, Găești). A lucrat din 1920 până în 1942 pentru firma de mașini de cusut Singer la sucursalele Ploiești, Găești și Pitești. Înapoiat de la detașamentul de muncă Găești solicita autorităților scutirea de muncă obligatorie fiind bolnav și cu certificat medical. A fost scutit de muncă.

Rabinovici Lazăr

Rosenthal Raul (n. 1875, Odobești), fost comerciant, căsătorit cu Beatrice (n. 1886, Tg. Neamț) aveau împreună doi copii, Solo⁵⁰ (n. 1913, Pitești – d. 2012, Pitești), contabil, absolvent de Școală Comercială și Iulian (n. 1916, Pitești), contabil, absolvent cu Bacalaureat luat la Liceul Comercial din Pitești, domiciliați în strada Regina Maria, nr. 15. Raul Rosenthal a deținut o instalație completă cu aburi pentru fabricat țuică și rachiuri pe care a vândut-o obligat de Subsecretariatul de Stat al României, Colonizării și Inventarului la SAR Bachus din Constanța⁵¹. Acesta s-a ocupat inclusiv cu procurarea de coajă de stejar pentru nevoile armatei, folosită probabil pentru combaterea dizenteriei.

În schimb, cei doi copii au fost concentrați pentru munca de folos obștească și mai apoi au fost trecuți pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Rosenthal Solo

Rosenthal Iulian

Steiner Zaharia (n. 1907, Winipeg) căsătorit cu Lizica (n. 1907, Pitești), aveau împreună trei copii: Iancu (n. 1933, Pitești), Peter (n. 1935, Pitești) și Sarina (n. 1938, Ploiești), domiciliați în strada Industria 6. Steiner Zaharia, cu 3 clase comerciale, a fost funcționar comercial (vânzător), până la 15 ianuarie 1940 când a fost concediat, magazinul fiind preluat de conducere românească. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Straiff Ilie scris și Steif Ițic (n. 1901, Iași), fost comerciant, fost vânzător la restaurantul gării din Pitești, domiciliat în strada Cuza Vodă, 14.

Straiff Ilie

⁵⁰ Solo Rosenthal căsătorit cu Ana nu au avut copii împreună. Familia a primit în 2012 din partea municipiului Pitești „Diploma de fidelitate” pentru împlinirea a 50 de ani de căsătorie neîntreruptă, apud www.primariapitești.ro, 2013.

⁵¹ Arhivele Naționale – Argeș, fond *Prefectura Argeș*, dosar 7/1942, f. 114.

VII. Românzarea forței de muncă Interzicerea dreptului de muncă pentru evrei

Românzarea forței de muncă s-a realizat prin OCR din cadrul Ministerului Muncii care după rebeliunea legionară a decis eliberarea din funcție pentru 56 de inspectori special de românzarea din vechea gardă începând din februarie 1941, printre care se aflau: A Berariu pentru județul Argeș și Erast Antonovici pentru județul Mușcel⁵². La scurt timp, în județul Argeș a fost numit președinte al Inspectoratului Special de Control la Românzare cu sediul în Pitești, strada Trivale, nr. 17, profesorul Mihail Ilovici, în perioada 1941-1942. Acesta a fost cel care s-a ocupat de revizuirea situației evreilor din întreprinderile din Pitești în conformitate cu decretul Ministerului Muncii nr. 194.920 publicat în „Monitorul Oficial” nr. 54 din 4 martie 1942. În urma propunerilor sale, OCR București avea dreptul de decizie finală cu privire la contractul de muncă al angajatului evreu care fie era prelungit pe o perioadă de 6 sau 12 luni iar dacă exista un interes economic temporar, „dublarea” cu un alt angajat „etnic român” propus tot de OCR București. De obicei, propunerile prof. Ilovici referitoare la angajații evrei din firmele locale erau de concediere, pentru a fi puși la dispoziția organelor statului în vederea prestării muncilor de folos obștesc sau trimiterea în lagăre de muncă.

Acesta se plângea ministrului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, Petre Tomescu despre lipsa de autoritate din partea instituțiilor statului din județ care interveneau în ajutorarea evreilor bogați din oraș pentru a-i scuti de obligativitatea muncii de folos obștesc:

„Domnule ministru,

Subsemnatul prof. Mihail Ilovici, delegat de departamentul de sub onorata conducere a domniei voastre în Comisia județeană instituită pentru revizuirea jidanilor trimiși la muncă obligatorie de folos obștesc, am onoarea a vă face următorul raport:

Deși am fost mobilizat la PS a Regimentului 89 Infanterie, am comunicat CR (Comitetul de Românzare, n.n.) Argeș unde mă aflu, precum și domniei voastre personal.

Am aflat că a doua zi chiar după apariția în ziare a numirii mele, a fost convocată prin surprindere Comisia de revizuire la CR Argeș și din totalul jidanilor care trebuiau să presteze muncă obligatorie în număr de 112, numai 79 au fost trimiși iar restul de 33 au fost considerați rechiziționați sau au fost găsiți bolnavi.

Din cauza absenței mele, numind dv. înlocuitor în Comisie pe dl. prof. Mihail Vasiliuță, am fost informat de d-sa că au mai fost prezentate încă 6 cereri de revizuire a celor trimiși în tabere și că una singură a fost aprobată pentru jidanul Bonde la întreprinderile Găvana Pitești, acesta fiind specialist. Asupra observațiilor personale, modului cum s-a procedat, intervențiile făcute și reflecțiilor opiniei publice, am constatat următoarele, atât din ceea ce mi-a declarat locuitorul meu, dl. prof. M. Vasiliuță, cât și din cele ce am aflat personal în Pitești.

1. Nu am fost anunțat în nici un fel de CR Argeș, deși am comunicat prin carte poștală recomandată unde mă aflu.

2. Câteva zile după ținerea comisiunii, am fost înștiințat că jidanii cei mai bogați din Pitești se plimbă liberi pe stradă, iar cei săraci au fost trimiși în tabere.

3. La sosirea mea ulterioară în Pitești am fost asaltat de diferiți cunoscuți care erau revoltați de complicitatea diferitelor autorități la îndulcirea tratamentului jidanilor bogați din Pitești.

4. Un domn profesor mi-a semnalat cazul unui jidan din Pitești care deși trimis în lagăr cu forme de autoritățile polițienești a revenit liber cu autorizație din partea unui domn general – se spune – comandantul lagărului și cu misiunea de a achiziționa coajă de lemn pentru nevoile armatei.

5. Avocatul jidan (loc liber în document)⁵³ din Pitești a fost luat la Prefectura Argeș, sub formă de rechiziționare, ca să presteze munca acolo. Domnul prof. Vasiliuță, atrăgând atenția d-lui prefect asupra faptului că este primejdios acest lucru tocmai la Prefectură unde poate afla secrete de siguranță a statului; dl. prefect a motivat că el îl va folosi în așa fel ca să nu afle. Ba mai mult, în

⁵² Arhivele Naționale – Argeș, fond Inspectoratul Regional al Muncii Pitești, dosar 10/1940-1941, f. 32-33.

⁵³ Este vorba despre avocatul Abramovici Moise, domiciliat în strada Egalității, 23 care a fost rechiziționat de prefectul colonel Cerchez Tudor pe lângă Prefectura Argeș începând din 19 septembrie 1941. Pref. AG, dosar 8/1941, f. 194-195.

cadrul Comisiunii, luând la telefon pe primarul orașului Pitești, l-a rugat să ia și pentru primărie un jidan avocat (să luăm toți câte unul, ca rechiziționați, că avem și noi jidanii noștri). Astfel, Primăria a luat pe avocatul jidan Elias. În orașul Pitești mi s-a comunicat că primarul iese la braț cu jidanul Elias să ia câte o bere împreună.

Aducându-vă la cunoștință aceste fapte grave, rog pe excelența voastră să ordone cele legale, să se ierte absența mea de la Comisiune, fiind prezent la cealaltă datorie tot așa de mare: unitatea militară care m-a chemat. Cu stimă, delegatul depart. Muncă în Comisiunea de revizuire a jidanilor din județul Argeș⁵⁴.

Astfel, prof. Ilovici a intrat în conflict direct cu prefectul Constantin Popescu care în calitate de președinte al Comisiei pentru Administrarea Bunurilor Expropriate de la Evrei solicita înlăturarea din funcție a acestuia deoarece: „Comisia având în vedere că administrarea bunurilor expropriate de la evrei se face de către Comisia instituită pentru acest scop, iar domnul inspector Ilovici nu are nicio atribuție în ce privește românizarea în acest județ, este de părere să se intervină la Ministerul Muncii, pentru ca dl. inspector Ilovici să fie desărcinat din funcția ce ocupă⁵⁵”.

Rigiditatea cazonă, antisemitismul și naționalismul extremist sunt aspecte ale acelor vremuri care conturează imaginea profesorului Mihail Ilovici, aspecte care ies la iveală din adresa „confidențială și personală” către ministrul Muncii din noiembrie 1941 în care îi semnală acestuia problemele referitoare la acțiunea de românizare în Argeș și eventuale propuneri de îmbunătățire:

„Cu onoare vă semnez următoarele imperative naționale în legătură cu problema românizării și problema jidovească în județul Argeș:

1. Românizarea personalului din întreprinderile din județul Argeș este în proces de rezolvare. Cei mai mulți jidani sunt dublați, iar o parte care sunt specialiști, vor fi dublați și înlocuiți pe măsură ce vor fi găsiți români etnici sau arieni să-i înlocuiască.
2. Cea mai gravă problemă la unele industrii, atât în județul Argeș cât și în țară, este cea a capitalului jidovesc din întreprinderi. Capitalistul evreu care are capital investit exercită încă influență nefastă și români inconstienți ajutați și de unele autorități administrative se fac cozi de topor camuflând influența jidovească. Rog semnalati celor în drept necesitatea imperativă a expropriării capitalului jidovesc, atât cel știut și cel vagabond camuflat. Astfel, jidanii capitaliști vor trafica înainte prin influența pe care o au prin interpușii lor români.
3. Deși am ridicat și anulat cărțile de capacitate ale lucrătorilor jidani și am anulat contractele de ucenicie ale ucenicilor jidani, totuși din informațiile ce le posed, nici Camera de Muncă, nici Inspectoratul Muncii Pitești, nici autoritățile locale Prefectură, Poliție etc. nu s-au sesizat de faptul că aceștia practică meseria în mod clandestin. Ba mai mult, unele autorități cu aderențe și inerții democratice filosemite au tolerat și ajutat jidanii, împotriva legii. Până când nu se va proceda la constituirea unor organe administrative cu conștiință naționalistă și de politică etnică antijidovească, nu se va putea aplica în mod sincer românizarea, deoarece, de pildă, în județul Argeș anumite organe administrative au pactizat cu jidanii, au sabotat legiferările antijidovești ale mareșalului și le-au ocolit, prin influența ce o aveau. În cazul trimerii de ucenici români în Germania, unele cercuri și chiar unele autorități au mers până acolo încât au făcut greutăți și la procurarea actelor sau au făcut propagandă de denigrare antigermană.
4. Cea mai gravă problemă în Pitești este aceea a comerțului jidovesc care a fost nu numai tolerat într-un mod scandalos, ci susținut împotriva intereselor românești. După românizarea completă a personalului și mai ales a capitalului din industriile și întreprinderile românești, trebuia să vină în mod expres românizarea comerțului. Doctrina profesorului A.C. Cuza, aceea a creării clasei de mijloc, a meseriașului și comerciantului român trebuie să-și găsească cât mai grabnic aplicarea pentru împlinirea dreaptă a destinului românesc.

În speranța că cele trei elemente relevate aici: 1. administrația îndoctrinată naționalist; 2. exproprierea capitalului jidovesc și 3. românizarea comerțului românesc –, vor fi semnalate celor în

⁵⁴ Arhivele Naționale – Argeș, fond Inspectoratul Special de Românizare, dosar 7/1942.

⁵⁵ Idem, fond *Prefectura Argeș*, dosar 401/1942, f. 15.

drept ca imperative cruciale ale momentului de față pentru românism, consider cele de mai sus ca simple sugestii ce eventual pot fi adâncite”⁵⁶.

În mai 1942, profesorul Ilovici i-a trimis Veturiei Goga o scrisoare întocmită într-un stil pompos prin care o invita să ia parte la Pitești, la activitățile de comemorare închinată lui Octavian Goga, decedat la 7 mai 1938, cunoscut pentru viziunile sale antisemite și filogermane.

„Mult stimată doamnă Goga,

Cel ce îndrăznește a vă scrie astăzi este un modest profesor de Limba română și scriitor, admirator dezinteresat al celui ce a fost poetul celebru și bărbatul de stat vizionar, Octavian Goga. Cer iertare că în felul acesta turbur amintirea dureroasă a unei ființe ce i-a fost dragă lui Octavian Goga, însă pentru a exprima un omagiu profund nu găsesc altă cale decât comemorarea lui O. Goga în orașul Pitești, duminică 17 mai 1942 printr-o slujbă religioasă de dimineață și printr-o conferință după-amiază la sala Teatrului Comunal, în cadrul „Muncă și Lumină” – lucru ce am făcut și în 1939 în orașul Ismail, în 1940 în orașul Curtea de Argeș, în 1941 în județul și orașul Brașov, la toate spitalele Z.I. de răniți, unde ostașii de pe patul de suferință vedeau că se aprindeau la față și agitau singurul braț rămas, când auzeau rostindu-se cuvintele Octavian Goga – Ardeal.

Însuflețiți astăzi de același sentiment de pios omagiu și de nețărmită recunoștință față de cel ce ne-a hrănit în suflete conștiința națională și imaginea noii României, muncitorimea din județul Argeș și noi admiratorii poetului, vă adresăm astăzi rugămintea fierbinte de a veni duminică 17 mai 1942 la Pitești, spre a avea în mijlocul nostru ființa ce i-a fost dragă lui Octavian Goga care astăzi se odihnește în pământ înstrăinat.

Vă asigurăm stimată doamnă Goga de cele mai deosebite sentimente de admirație și recunoștință. Prof. Mihail Ilovici. Inspector de românizare și „Muncă și Lumină” al jud. Argeș”⁵⁷.

Au fost suficiente situații în care comercianții care au fost obligați să-și concedieze angajații evrei, au angajat ulterior, în posturile rămase vacante, alte persoane cu origine etnică corespunzătoare, fără să mai aștepte numirea unui „dublant” stabilit de OCR București, numire care se făcea adesea în mod birocratic, cu întârziere, așa cum reiese din scrisoare din 14 iulie 1942 adresată inspectorului Mihail Ilovici de către Lilly D. Silberstein, comerciantă evreică care deținea un magazin de încălțăminte în Pitești, str. Șerban Vodă, nr. 31, scrisoare reprodușă mai jos:

„Prin adresa nr. 12176 din 9 iulie 1942, Oficiul Central de Românizare îmi comunică numirea d-lui Ion Scărlătescu, ca funcționar în locul evreului Ghidale Grumberg. Această numire este, desigur, datorată unei scăpări din vedere, deoarece, încă de anul trecut, prin cererea și tabloul înregistrate sub nr. 107.675 din 14 august 1941, la Oficiul Central de Românizare, eu am făcut cunoscut că am dublat pe evreul Ghidale Grumberg, cu românul etnic, Vasile Mahelbeg. La data de 1 aprilie 1942, evreul a fost concediat din serviciu, așa că dublantul Vasile Mahelbeg a rămas definitiv în serviciul meu, unde se află și astăzi.

Eu nu pot fi obligată a mai primi încă un funcționar, fiindcă legea nu mă obligă la aceasta, iar în fapt, eu nemaiprimind cotă de încălțăminte nu-mi pot permite luxul de a crea noi posturi. A primi pe dl. Ion Scărlătescu în serviciu, în mod definitiv, însemnează a fi obligat să concediez fără nici un motiv pe funcționarul român, Vasile Mahelbeg care și-a însușit suficiente cunoștințe unui bun vânzător, pe când dl. Ion Scărlătescu nu a fost niciodată funcționar comercial și la vârsta d-sale nu mai poate învăța o nouă meserie.

Vă rog, respectuos, să binevoiți a cerceta de urgență cele de mai sus și a referi Oficiului Central de Românizare, spre a menține definitiv în serviciu pe dl. Vasile Mahelbeg și a revoca numirea d-lui Ion Scărlătescu”⁵⁸.

De cele mai multe ori OCR București insista să se dea curs propriilor numiri, deși persoanele nu se prezentau la locul de muncă. Au existat suficiente asemenea cazuri de refugiați, în special din Transilvania de Nord cedată Ungariei, care refuzau să se prezinte la locul de muncă rămas vacant prin concedierea evreilor, după cum susținea conducătorul OCR București, lt.col.

⁵⁶ Idem, Inspectoratul Special de Românizare Argeș, dosar 7/1942, f. 497.

⁵⁷ Ibidem, dosar 7/1942.

⁵⁸ Ibidem, dosar 5/1942, f. 251.

Roșu în 1942 printr-o adresă de atenționare înaintată prof. Mihail Ilovici, inspector special de control din Argeș:

„În urma refuzului unor refugiați ardeleni de a accepta plasările făcute de OCR s-a ordonat o anchetă care s-a făcut de dl. secretar general al Președinției Consiliului de Miniștri. Pe raportul d-lui secretar general O. Vlădescu, dl. Ion Antonescu, conducătorul statului, a pus următoarea rezoluție:

«Nu se poate astfel. Cine refuză locul care i se oferă nu mai are drept la ajutorare. Dacă Oficiul Central de Românzare va face astfel va fi răspunzător. I se vor imputa toate sumele plătite acelor care nu vor să muncească.

Paraziții neamului trebuie extirpați cu brutalitate și fără milă! Am avut multe profesii ticăloase în țară: politician, agent electoral, traficanti de influență etc. Acum este pe cale să ia ființă acea de refugiat. Nu se poate. Toți să muncească. Statul nu se poate salva decât prin muncă. Cine nu muncește și cerșește este dușmanul lui. Cine ajută pe refugiat să trăiască din cerșetorie fără să muncească este un alt dușman al ridicării neamului, pe care-l voi lovi fără milă. Mareșal Antonescu»⁵⁹.

VIII. Munca forțată și alte măsuri represive

În Pitești și în județul Argeș nu a existat un lagăr de muncă sau de concentrare a evreilor pentru a presta muncă de folos obștesc așa cum a fost cel de la Târgu Jiu, însă cele două unități militare ale județului Argeș: Regimentul 4 Dorobanți și Regimentul 6 Artilerie aveau concentrați evrei de care se foloseau pentru diverse munci în interesul armatei cu aprobarea Cercului de Recrutare Argeș⁶⁰. În perioada august-noiembrie 1941 evreii din localitate au fost supuși la munci de folos obștesc, mai întâi la stația CFR Costești – Argeș și apoi la detașamentul de muncă pentru evrei de la Găești – Dâmbovița. În aceste două centre au fost folosiți în medie 130 persoane cu vârstele cuprinse între 18-50 ani. La Stația CFR Costești unde nu existau condițiile necesare pentru cazarea celor câteva zeci de evrei care erau folosiți la munca de folos obștesc, inițial au fost repartizați circa 100 de evrei, împărțiți în patru echipe dintre care au lucrat efectiv aproximativ 70, mai mulți fiind scoși de pe liste (doctorul Iacob Kesner, președintele comunității Avram Wexler, viitorul rabin Moise Davidovici, avocatul Solomon Zelicovici etc.). Au fost trimise persoane în vârstă, bolnavi, evrei care luptaseră în primul război mondial, deși aceștia din urmă erau scutiți de muncă conform legilor în vigoare. Nu e de mirare că în acest condiții unii evrei au murit, așa cum a fost cazul lui Feldman Solomon⁶¹. Țăranilor din zonă le era interzis să intre în contact sau să țină în chirie evrei din detașamentele de muncă, deoarece autoritățile considerau că evreii corup sufletul țăranului român.

În darea de seamă a unui agent informator al Jandarmeriei din 1941, acesta afirma că: „Am urmărit și supravegheat activitatea evreilor detașați pentru lucru la calea ferată din gara Costești. Erau 100 evrei toți de fel din Pitești. S-a observat o lipsă completă de control întrucât aceștia lucrau după placul lor. Am găsit pe malul râului ce trece în apropierea lunciei? la care lucrau – o parte din acești evrei făcând plajă și baie în râu. Nu se vedea nici un fel de activitate din partea acestor evrei. Erau cazați în comună plătind chirie. Pentru lucru li s-ar plăti 80 lei pe zi. Mai lucrau în gara Costești 100 concentrați români și 100 angajați în care intrau și femei și fete plătite tot cu 80 lei pe zi, acestea observau felul cum lucrau evreii, față de ei, în schimb plățiți la fel»⁶².

Alte grupuri de evrei au fost trimise pentru muncă obligatorie în județul Hunedoara și în comuna Racovița la refacerea drumurilor după inundațiile din vara anului 1941. Unii reprezentanți ai clerului ortodox cu afinități legionare și vederi antisemite și-au exprimat nemulțumirile față de modul în care evreii prestau munca de folos obștesc și s-au grăbit să atenționeze superiorii ierarhici și mai apoi autorităților administrative sau militare, așa cum reiese din scrisoarea preotului paroh P. Popescu din Racovița – Argeș către protoieria Argeșul de Sus din 1941:

⁵⁹ Ibidem, dosar 3/1942.

⁶⁰ Arhivele Naționale – Argeș, fond *Prefectura Argeș*, dosar 8/1941, f. 90.

⁶¹ Ibidem, f. 107.

⁶² Arhivele Naționale – Argeș, fond *Legiunea de Jandarmi Argeș*, dosar 3/1940, f. 226.

„În comuna Racovița satul Vărateca s-a adus de autoritățile administrative un convoi de circa 200-250 de iudeo-masonici ca să efectueze muncă de folos obștesc sau echipe volante de lucru pe unde a fost linia potmolită de dărâmarea râpilor. Acești evrei sunt lăsați la bunul plac și în loc să lucreze, toată ziua sunt liberi, stau prin casele oamenilor și fac plajă de soare și baie în apa Oltului. Această stare de lucruri e dăunătoare bunurilor moravuri și obiceiurilor locale. Face o impresie detestabilă plimbarea aceasta în chiloți de baie, trecând pe lângă fetele și femeile românce și pe lângă întreg tineretul nostru nevinovat. Duminică 24 august pe când făceam serviciul la biserica Vărateca, au găsit de cuviniță să vină pare din jidani să facă plajă lângă cimitirul și curtea bisericii făcând impresie proastă credincioșilor. Vă rugăm, a interveni pe lângă Sf. Episcopie ca să intervină pe lângă autoritățile administrative a pune în vedere conducătorilor acestor echipe de jidani spre a nu mai umbla prin sate în chiloți de baie și nici a fi lăsați în casele locuitorilor cu chirie pentru a preveni contaminarea diferitelor boli și a se păstra curățenia satelor de munte. În alte părți sunt cantonați în vagoanele CFR, la fel să fie și aici”⁶³.

Într-o notă informativă a unui agent al Jandarmeriei din Argeș aflăm că:

„În gara Jiblea lucrează 102 jidani, 177 evrei la cariera Armăsar, 249 în gara Lotru – veniți din Timișoara. Sunt constituiți pe echipe, cu comandanți dintre ei, au medicii lor care îi scutesc de lucru la nevoie. Sunt direct sub autoritatea organelor CFR însă se vede lipsă de control fiind lăsați cam în voia lor. Sunt lăsați liberi, cazați pe la cantoane CFR și case unde plătesc chirie. Cum se vede, aceștia din Jiblea au bucătăria lor. Se aprovizionează foarte bine pentru că plătesc mai scump. Locuitorii se duc singuri cu ouă, lapte, păsări și altele pentru că plătesc mai scump. Urmăresc cu cea mai mare atenție desfășurarea evenimentelor. Ar necesita o supraveghere mai atentă și control mai îndeaproape”⁶⁴.

Evreii care prestau muncă obligatorie de folos obștesc în orașul Pitești erau obligați să poarte pe braț „brasarda de culoare galbenă având imprimat cuvântul evreu”⁶⁵, fiind sub coordonarea și supravegherea directă a Prefecturii Argeș și a Cercului de Recrutare Argeș. Aceștia trebuiau să lucreze nouă ore pe zi la: lucrări edilitare, curățatul străzilor, degajarea străzilor de zăpadă, desfundarea șanțurilor de scurgere, săparea sau amenajarea adăposturilor și alte lucrări de apărare pasivă etc. Se atrăgea atenția că în conformitate cu hotărârea generalului Antonescu, acei „români” care „vor înlesni sustragerea evreilor de la munca obligatorie, vor fi internați în lagăre”⁶⁶. Singurele concesii de care se bucurau evreii erau că puteau mânca și dormi lângă propria familie⁶⁷. De asemenea, autoritățile administrației locale au organizat echipe formate din meseriași evrei necesari la diferite servicii de reparații la imobilele proprietatea orașului, școli și alte imobile: zugrăvi, tinichigii, tâmplari, zidari și salahori. În orașul Curtea de Argeș unde nu existau evrei, primăria a refuzat să primească echipe de muncitori evrei din Pitești, considerând că „ne-ar îngreuna oarecum bugetul comunei și nu avem nici unde să-i cazăm, mai mult să le dăm și hrană”⁶⁸.

În zona de nord a județului Argeș afectată de inundațiile din vara anului 1941, prin distrugerea multor gospodării țărănești, generalul Antonescu a hotărât să se construiască un sat model în comuna Corbeni. Inaugurarea satului model care se va numi Antonești s-a făcut în duminica de 17 octombrie 1943⁶⁹. Primarul comunei Corbeni, Nicu Popescu i-a acordat prefectului județului Argeș, avocatul Constantin Popescu titlul de cetățean de onoare al comunei pentru serviciile de seamă aduse cu ocazia construcției satului model Antonești⁷⁰. Acest sat a fost ridicat cu sprijinul prizonierilor de război ruși ținuți în lagărul de la Corbeni special înființat în acest sens și cu sprijinul unor evrei profesioniști folosiți în cadrul muncii de folos obștesc: arhitectul Ladislau Adler, inginerul Artur Haber, inginerul Bernard Tanentzap etc. Șantierul a fost sub coordonarea inginerului șef Fedorovici și arhitectul Richard Bordenache.

⁶³ Idem, fond *Prefectura Argeș*, dosar 8/1941, f. 165.

⁶⁴ Idem, fond *Legiunea de Jandarmi Argeș*, dosar 3/1940, f. 227.

⁶⁵ Idem, fond *Prefectura Argeș*, dosar 108/1943, f. 59.

⁶⁶ Ibidem, f. 44.

⁶⁷ Ibidem, dosar 7/1942, f. 143.

⁶⁸ Ibidem, f. 204, 212.

⁶⁹ Ibidem, dosar 7/1942, f. 172, 173, dosar 131/1943, f. 20, 31, 35, 41, 51, 62.

⁷⁰ Ibidem, dosar 108/1943, f. 94, 95.

De asemenea, delegatul Marelui Stat Major de pe lângă Inspectoratul Drumuri Pitești a solicitat în 1942 să-i fie repartizați 80 de evrei pentru a fi folosiți pentru a scoate pietriș din prundișul Argeșului, circa 400 mc pentru pietruirea șoselei din Pitești, la ieșire spre Craiova, pe o porțiune de 1 km⁷¹.

S-a creat un sistem paralel prin care unii evrei mai înstăriți au fost scutiți de munca epuizantă de folos obștesc plătind sume mari de bani prin Oficiul Județean al Centralei Evreilor din România⁷². Extorcarea evreilor prin diverse mijloace a devenit o practică curentă a regimului și a sistemului corupt din țară. Într-o adresă a Ministerului Afacerilor Interne către poliția locală din august 1941 remisă prefectului Traian Cerchez se solicita ca rabinul și președintele comunității israelite din oraș să fie lăsați liberi să poată veni la București pentru a primi de la dl. Filderman, președintele comunității evreiești din Vechiul Regat dispoziții cu privire la subscrierea evreilor la împrumutul pe care îl lansează Ministerul de Finanțe. Rabinul și președintele comunității din Pitești au primit autorizație de circulație valabilă 3 zile pentru a călători la București pe CFR în vederea propagandei pentru „Împrumutul Reîntregirii”. Într-o altă adresă a Inspectoratului Regional de Poliție București către Poliția Pitești din septembrie 1941 se făcea cunoscut că:

„Cercurile conducătoare evreiești au încercat să obțină sume de bani importante din America pentru a contribui la «Împrumutul Reîntregirii», deoarece situația materială a comercianților evrei a scăzut simțitor în urma măsurilor antisemite din ultima vreme. Evreii americani au refuzat să le vină în ajutor, motivând că guvernul SUA n-a admis ca sumele trimise evreilor din România să revină în mod indirect în avantajul statului român. În ultimul timp unele elemente evreiești emit părerea de a se forma un comitet restrâns care să plece în străinătate, îndeosebi în America pentru a susține cauza României, în cazul când la sfârșitul războiului pacea ar fi dictată de anglo-saxoni. Se preconizează a se începe tatonări în acest sens printre foștii politicieni români cunoscuți că nutresc sentimente anglofile. Vă rugăm să dispuneți verificarea și urmărirea celor de mai sus, raportând rezultatul la timp”⁷³.

Toții evreii din oraș au fost obligați în 1941 să contribuie cu suma de 5.000.000 lei pentru „Împrumutul Reîntregirii”, pentru susținerea efortului de război dus de țară⁷⁴. În afară de evrei, toate categoriile socioprofesionale au fost constrânse prin „propagandă verbală” să contribuie cu bani: angajații statului (funcționarii), inclusiv pensionari, preoții, comercianții, țărani care aveau peste 3 hectare și alte persoane dornice, Argeșul fiind la început în primele 10 județe din țară la strângerea de fonduri.

În anul 1943, comunitatea locală a fost obligată de către Centrala Evreilor din România să contribuie cu suma de 2.000.000 lei care a fost depusă la timp. Raportându-ne la numărul evreilor din oraș, sumele de bani erau însemnate având în vedere că o casă ridicată în satul model Antonești avea un preț de cost care pornea de la 250.000 lei⁷⁵.

În afară de aceste sume de bani, evreii din oraș care aveau o situație materială bună fiind comercianți și liberi profesioniști, în trecut având chiar o influență în administrația orașului fiind înscrși în partidele politice locale, au contribuit cu articole de îmbrăcăminte pentru „opera de asistență socială” predate Comandamentului Militar al Corpului I Armată Craiova și au mai dat 100 paturi necesare spitalelor înființate pentru răniții aduși de pe frontul din Răsărit.

Unii comercianți evrei din oraș au fost trimiși în judecată în anul 1942 și condamnați pentru acte de sabotaj economic. Au fost trimiși în lagăr: Samuel Blau (cu o durată a pedepsei de 4 luni, începând din ianuarie 1943), Mișu Michelstein (cu o durată a pedepsei de 1 an începând din ianuarie 1943), Francisc Zuckerman (cu o durată a pedepsei de 4 luni, deși pe tabelul întocmit de Poliția Pitești scrie „plătit în numerar”, ceea ce ne face să credem că și-a cumpărat grațierea cu bani) și Solomon Ghelber, pentru părăsirea localității fără autorizație (cu o durată a pedepsei de 60 zile începând din august 1943).

⁷¹ Ibidem, dosar 7/1942, f. 167-169.

⁷² Ibidem, dosar 108/1943, f. 23, 24, 27,

⁷³ Arhivele Naționale – Argeș, fond *Poliția Pitești*, dosar 31/1940-1942, f.n.

⁷⁴ Idem, fond Prefectura Argeș, dosar 122/1942, f. 21.

⁷⁵ Ștefan Dănăilă, *Date privind satul model Antonești, comuna Corbeni*, în „Restituiri”, nr. 1-2, Pitești, 2007, apud www.centrul-cultural-pitesti.ro, 2012.

La 7 septembrie 1942 au fost arestați 8 evrei „suspectați de activitate comunistă” care au fost deportați în Transnistria cu sprijinul Legiunii de Jandarmi Argeș: avocatul Iosif Bercovici, avocatul Iosif Elias și Mauriciu Braunstein (membri în OJCE Argeș), inginerul Leibovici Eugen (fratele președintelui OJCE), fotograful Mendelovici Nathan, Nuremberg Herman, Nuremberg Iosif și Cohn Iosif. Deportarea acestora „a avut un efect moral puternic asupra evreilor din localitate”, se afirma în dosarul întocmit de Poliția Pitești⁷⁶.

Dintr-o situație nominală întocmită de tot de Poliția Pitești reiese că au mai fost deportați în județul Balta – Transnistria alte 50 de persoane fără să fie precizat vreun motiv al deportării, după cum rezultă din tabelul următor:

1.	Abramovici Zalic	26.	Lichtembaum Lucian
2.	Adelberg Boris	27.	Maier Avram
3.	Adelberg Iosif	28.	Marcu Alfred
4.	Avram Jack	29.	Marcus Izu
5.	Axelrad Maier	30.	Marcus Mayer
6.	Cernăuțeanu Iosif	31.	Mendelovici Isac
7.	Chivici Moritz	32.	Mochiu Leib
8.	David Bernard	33.	Moscovici Lică
9.	Einigher Herman	34.	Nuremberg Israel
10.	Enghel Pascu	35.	Orenstein Herman
11.	Erbstein Bernard	36.	Resmovici Sane
12.	Feldman Iosif	37.	Rosenberg Solomon
13.	Fischler Mozes	38.	Rosenthal Iulian
14.	Frischtak Moritz	39.	Rosenthal Solo
15.	Geamgiu Bernard	40.	Rubinstein Herman
16.	Ghelber Adolf	41.	Schapira Lazar
17.	Grumberg Ghidele	42.	Scheim Strul
18.	Haim Herman	43.	Schwartz Maier
19.	Iancu Simon	44.	Singher Iacob
20.	Isac Penchas	45.	Singher Zalic
21.	Laufer Iancu	46.	Spodheim Bernard
22.	Lazar Cociu	47.	Steinberg Solomonu
23.	Lazarovici Filip	48.	Steiner Zaharia
24.	Lazarovici Lazar	49.	Wesler Wolfgang
25.	Lieberman Filip	50.	Zalman Solomon

La 1 august 1942, numărul evreilor dați dispăruți, dezertori, nesupuși la muncă se ridică la 12.588 persoane după cum reiese din ordinul Marelui Stat Major (MSM) către Direcția Generală a Poliției (DGP) în care se amenința că „în cazul când bărbații evrei infractori hotărâți pentru a fi trimiși în Transnistria nu se prezintă de bunăvoie sau nu sunt descoperiți de organele polițienești, vor fi trimise în Transnistria familiile acestora”⁷⁷.

Ordinele generalului Antonescu erau foarte stricte în ceea ce privește munca în lagărele de muncă evreiești, așa cum rezultă din adresa telegrafică din 22 iulie 1941: „Din ordinul Direcției Generale a Poliției, rog puneți în vedere comandanților tuturor lagărelor de muncă și prizonieri din raza dv. că dl. general Antonescu a ordonat ca toți evreii ce se găsesc în acele lagăre să fie puși la muncă grea. Dacă fug, va fi împușcat unul din zece. Dacă nu muncesc cum trebuie, nu li se va da mâncare și nici nu vor fi lăsați să primească sau să cumpere. Supravegheați pentru strictă și imediată executare”⁷⁸.

În perioada 1943-1944, din situațiile întocmite de Poliția Pitești se desprind următoarele informații:

⁷⁶ Arhivele Naționale – Argeș, fond *Poliția Pitești*, dosar 31/1940-1942, f.n.

⁷⁷ Idem, fond *Poliția Pitești*, dosar 31/1940-1942, f.n.; fond *Poliția Câmpulung*, dosar 62/1941, f.n.

⁷⁸ Idem, fond *Poliția Pitești*, dosar 31/1940, f.n.

„În cursul lunii februarie (1943) grupul de evrei veniți de la București la Școala Tehnică Industrială, gradul II din localitate, pentru muncă obligatorie, devin refractari. Încep să protesteze contra conducerii școlii pretextând că hrana ce li se dă nu este suficientă și nici de bună calitate. Lipsesc de la lucru. Părăsesc localitatea fără autorizație (cazul celor patru evrei prinși de organele noastre venind de la București, caz raportat Inspectoratului Regional de Poliție București cu raportul nr. 10.121 din 3 ianuarie 1943). De asemenea, cazul evreului Goldstein Samuel și al lui Strul Leibovici de la aceeași școală care au fost cercetați și deferiți justiției pentru instigare contra maestrului Safta Dumitru. Ceilalți evrei, atât localnici cât și evacuați din regiuni petrolifere cât și de interes militar se arată liniștiți. Nu sunt dovediți cu activitate contra intereselor statului. Paralele însă, cu succesele obținute pe fronturi de inamicii noștri și în special anglo-americani, capătă mai multă încredere pentru schimbarea în bine a situației lor despre care vorbesc cu oarecare optimism. Se mai observă că deși posibilitățile lor de câștig sunt restrânse și se plâng că resursele ce au avut sunt pe terminate din care cauză nu vor mai putea face față obligațiilor multiple față de Stat și pentru existența lor, ei totuși trăiesc în realitate destul de bine; își permit chiar să plătească chiar mai scump unele articole alimentare ce se găsesc mai greu pe piață”

„1944. Atitudine cât mai corectă față de autoritățile de stat cu scopul de a lăsa să se vadă bunele lor sentimente pentru Statul Român. Procurarea în mod ascuns de alimente și mărfuri pe care apoi să le speculeze extinzând comerțul clandestin și realizând beneficii apreciabile să se poată ajuta reciproc și să facă față oricărei cerințe impuse de situația de război. Activitatea de culise a elementului evreiesc, îndeosebi intelectuali, pentru propagarea știrilor alarmiste, cu întrebuințarea elementului etnic român”⁷⁹.

* * *

În perioada războiului, majoritatea civililor aveau restricționat dreptul de liberă circulație pe CFR, însă aceste restricții s-au aplicat mult mai strict în privința evreilor care primeau autorizație de liberă circulație tocmai de la nivelul Ministerului Afacerilor Interne, Direcția Administrației de Stat. Solicitarea unei autorizații de călătorie din parte președintelui OJCE Argeș, Dan Aladjem pentru a-și duce soția bolnavă Davidela la București, a primit aviz negativ așa cum rezultă din motivația cinică a autorităților că: „Afecțiunea indicată, pe de o parte cere repaus complet la pat, nesuportând transportul pe CFR, iar pe de altă parte, pacienta se poate trata foarte bine la Pitești sub îngrijirea medicului său curant”⁸⁰. Deplasarea dintr-o localitate în alta se va face numai pentru următoarele motive: cei mușcați de câini turbați, nebuni, justițiabili, împricinați, martori, elevi ce dau examenul, afirma prefectul colonel Traian Cerchez. Prin ordinul confidențial al MAI nr. 8368 din 1941, toți evreii din județ: bătrâni, copii, elevi erau obligați să poarte pe haine, timp de o săptămână, în partea stângă a pieptului, steaua lui David de culoare neagră pe fond alb cu excepția evreilor creștinați.

În aprilie 1941 a venit pe linie polițienească ordinul generalului Antonescu ca toate aparatele radio aparținând ascultătorilor evrei să fie ridicate și depozitate la poliție⁸¹. În 1943 prefectul județului, avocatul Constantin Popescu susținea că până la finalul anului 1941 fuseseră confiscate 107 radiouri de la evrei și că „toate acele aparate au fost predate armatei” prin MAN⁸².

În decembrie 1941, primarul orașului Pitești, colonelul Alexandru Ioan, printr-o măsură administrativă locală a dat o ordonanță prin care era interzis tuturor evreilor din oraș de a face cumpărături de orice fel, de alimente și articole de generală necesitate pe piețele, străzile și barierele orașului până la ora 9 dimineața. Evreii puteau face cumpărături numai între orele 9-10 dimineața, iar organele polițienești și comunale erau însărcinate cu aducerea la îndeplinire a acestei decizii⁸³.

În noiembrie 1942, primarul orașului Pitești, lt.col. Dan Constantinescu și prefectul județului Argeș, avocatul Constantin Popescu au dat o ordonanță, în baza ordinului generalului Antonescu cu nr. 18.899 din 1942 comunicat de MAI, prin care se aducea la cunoștința tuturor evreilor și a populației, sub formă de afișe, că se restricționa accesul evreilor la alimente, aprovizionarea făcându-se numai prin OJCE Argeș:

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Arhivele Naționale - Argeș, fond *Prefectura Argeș*, dosar 8/1941, f. 236.

⁸¹ Idem, fond *Poliția Câmpulung*, dosar 62/1941, f. 29.

⁸² Idem, fond *Prefectura Argeș*, dosar 105/1943, f. 2, 5.

⁸³ Ibidem, 8/1941, f. 232.

„Art. 1. Aprovizionarea populației evreiești cu alimente se va face numai de către Primării, prin comunitățile respective, în raport cu numărul persoanelor fiecărei familii.

Art. 2. Este interzis țăranilor de a mai vinde alimente sau orice fel de produse sau mărfuri la evrei.

Art. 3. Este interzis țăranilor care rămân peste noapte în orașe să găzduiască la evrei. Primăriile vor alege la fiecare barieră a orașului câteva case din acelea rămase disponibile de la evrei, pe care le vor amenaja în scopul de a găzdui pe țăranii care rămân peste noapte în oraș.

Art. 4. Contravenienții la prezenta ordonanță vor fi pedepsiți cu închisoare polițienească de la o zi la o lună și cu amendă de la 500-1500 lei. În afară de aceasta în contra evreilor care vor călca dispozițiunile de mai sus, se va lua măsura administrativă a trimiterii lor în Transnistria, iar contra țăranilor măsura administrativă a internării într-un lagăr de muncă.

Art. 5. Toți domniile ofițeri de poliție judiciară sunt însărcinați cu constatarea contravențiilor la prezenta ordonanță. Pentru controlul acestor dispoziții, organele polițienești locale sunt autorizate să facă razii păstrând toată urbanitatea necesară”⁸⁴.

La aceste restricții de aprovizionare pentru evrei care se aplicau mult mai strict decât pentru restul populației, se adăugau și nemulțumirile anterioare legate de cartelele pentru alimente de primă necesitate: pâine, făină, zahăr, ulei etc.

Inclusiv evreii din familii mixte au primit aceleași restricții, așa cum rezultă din plângerilor celor trei evreice din Câmpulung căsătorite cu români creștini, din care două erau căsătorite cu ofițeri activi, iar una cu un comerciant:

„Ele afirmă că (în) măsurile luate împotriva elementului evreiesc ar trebui să se facă o distincție în ceea ce privește căsătoria evreicelor cu românii de origine etnică care au pășit la contractarea căsătoriilor cu evreice în timpul când canoanele bisericești și legile țării permiteau aceasta”⁸⁵.

Deși aveau interdicție de a angaja personal creștin, unii evrei cu o poziție socială mai bună au reușit să-și păstreze în serviciul casnic personalul creștin cu aprobarea Ministerului Afacerilor Interne reprezentat de colonel magistrat V.T. Gelep, așa cum s-a hotărât în urma solicitării doamnei Stela soția dr. Raistat din Pitești.

IX. Rezistența evreiască

Marele Stat Major a ordonat inițial administrațiilor locale ca școlile din oraș să nu fie puse la dispoziția trupelor germane cartiruite în oraș, cu excepția școlilor evreiești⁸⁶.

Deși situația evreilor din oraș era precară, din cauza multiplelor restricții și obligațiilor financiare împovărătoare pentru plata chiriilor către CNR sau susținerea cu sume mari de bani a efortului de război prin „Împrumutul Reîntregirii”, în luna mai 1942 comunitatea a înființat în clădirea sinagogii, cu aprobarea Centralei Evreilor din România, un curs de pregătire a elevilor pentru examenele particulare de la sfârșitul anului școlar, curs la care participau circa 15-20 elevi, sub îndrumarea profesorilor: Iscovici de aritmetică, fost profesor secundar și Solomon Mibasan, de citire, venit tocmai de la Ploiești. Acesta din urmă își avea soția Mihaela Melania Mibasan cu fetița minoră în Ploiești, însă prefectul de Argeș, Ion R. Cârstocea a refuzat să aprobe schimbarea domiciliului la Pitești, întrucât afirma cinic că: „În acest oraș s-a înmulțit numărul evreilor prin fixarea domiciliului obligatoriu, ceea ce este în detrimentul orașenilor”⁸⁷. Totuși, la scurt timp, Ministerul Afacerilor Interne a aprobat schimbarea domiciliului și reîntregirea familiei.

De asemenea, în cadrul măsurilor de rezistență, comunitatea a întreținut o cantină în localul evreului M. Herșcovici din strada Șerban Vodă unde se servea masa la circa 10 evrei localnici săraci și la cei evacuați, o parte primind diverse sume în numerar. Comunitatea a ajutat financiar, pe cât a fost posibil, pe acei evrei care prestau munca de folos obștească la Stația CFR Costești și la Ciumești.

⁸⁴ Ibidem, dosar 7/1942, f. 323, 339.

⁸⁵ Arhivele Naționale – Argeș, fond *Poliția Câmpulung, Biroul Siguranței*, dosar 62/1941, f.n.

⁸⁶ Idem, fond *Prefectura Argeș*, dosar 356/1941, f. 6.

⁸⁷ Ibidem, dosar 7/1942, f. 247.

Birocrația și corupția administrației au fost factorii care au venit în sprijinul evreilor care își câștigau existența practicând comerțul ambulant pe străzile orașului, pe străzile Teiuleanu și Târgu din Vale sau în piața locală, spre nemulțumirea unor locuitori vigilenți⁸⁸.

De asemenea, autoritățile au făcut și unele concesii minore de ordin religios când Poliția a aprobat la 13 iulie 1941 cererile de sfințire a pietrelor funerare ale decedatului rabin H. Wexler și al soției sale din cimitirul evreiesc. În general, starea de spirit în rândul evreilor a fost una permanent tensionată așa cum reiese din rapoartele întocmite de poliție, fiind caracterizată prin vigilență constantă, colaborare cu autoritățile și expectativă cu privire la evoluția războiului.

X. Evrei cu domiciliu obligatoriu în Pitești refugiați din Ploiești și județul Prahova

Evreii erau obligați să locuiască doar în orașele capitală de județ. După ce regiunea Prahovei a fost declarată zonă petroliferă strategică, toți evreii din orașul Ploiești și din județ au fost obligați să părăsească orașul și să se stabilească doar în orașele capitală de județ, cu excepția orașului București. O parte din evreii din Ploiești au fost internați în lagărul Teiș – Târgoviște, iar după desființarea acestuia în noiembrie 1941 prin hotărârea Marelui Cartier General o parte (213) au fost trimiși în detașamentul de muncă obligatorie de la Găești, iar restul (235) au fost internați în spital⁸⁹.

În cursul lunilor noiembrie și decembrie 1941, în Pitești au venit circa 50 evreii (după alte informații reiese că în 1944 au fost 87 persoane), majoritatea comercianți și liber profesioniști, evacuați din orașul de domiciliu Ploiești declarat zona petroliferă în care evreii nu mai aveau voie să locuiască fiind trecuți mai întâi prin lagărul de internare Teiș – Târgoviște. Alte persoane mutate cu domiciliu obligatoriu erau din Cernăuți (familia avocatului Atlasman Bension născut în Minești, 23 martie 1909), Fălticeni, județul Baia, Constanța (Marcovici Avram, radioelectrician născut în Odessa la 7 august 1870), Dorohoi (avocatul Zalman Solomon, născut în Bârlad, 31 decembrie 1893 care era inclus pe lista cu evreii deportați în Transnistria din jud. Balta) și din Târgoviște și județul Dâmbovița (19 persoane). Aceștia au avut domiciliu obligatoriu în Pitești, fiind sub interdicția părăsirii orașului decât cu autorizație din partea Ministerului Afacerilor Interne fiind sub supravegherea strictă a organelor polițienești⁹⁰.

Am redat mai jos o listă cu refugiații evrei din zona petroliferă Ploiești-Prahova și Târgoviște, din care aproape jumătate au fost deportați în Transnistria:

Acar Lazăr (n. 1907, Pitești), inginer chimist, absolvent al Institutului de Chimie Industrială din cadrul Universității București din 1935. A lucrat la ca inginer de fabricație la Industria Română de Geamuri din comuna Scăeni, Prahova până în 1941 când a fost evacuat de armată.

Acar Lazăr

⁸⁸ Ibidem, 8/1941, f. 237.

⁸⁹ Ibidem, dosar 8/1941, f. 219-220.

⁹⁰ Arhivele Naționale – Argeș, fond *Poliția Pitești*, dosar 58/1941-1944, f.n.

Almășeanu Jigu (1897, Piatra Neamț) căsătorit cu Marga (n. 1908, Câmpina) au fost cu domiciliu în orașul Câmpina, apoi internați în lagărul Teiș (Târgoviște) împreună cu toți evreii din județul Prahova. Era medic cu diplomă din partea Facultății de Medicină din Iași, cu grad de căpitan medic de rezervă.

Almășeanu Jigu

Blumer Zola (n. 1898, Fălticeni) căsătorit cu Betina (n. 1907, București) care aveau doi copii: Lelia și Henri Lionel. Era fost comerciant din Ploiești cu domiciliu obligatoriu în Pitești, strada Craiovei, nr. 90.

Blumer Zola

Buium Meier sin Bruha zis Buium Haimovici (n. 1899, Botoșani). Sustinea că neeliberându-i-se autorizația de a circula pe CFR nu putea să-și desfășoare activitatea de comisionar. Prof. Ilovici a hotărât că: „Nu are îndreptățire legală la scutire fiind cu domiciliu obligatoriu”.

Buium Haimovici

Catz Iancu (n. 1897, Piatra Neamț) căsătorit cu Sofia (n. 1904, Iași) din Ploiești, cu domiciliu obligatoriu în Pitești, Egalității 26, de profesiune dentist cu autorizație din Ministerul Muncii din 1923, absolvent al Școlii Dentare de pe lângă Facultatea de Medicină București.

Catz Iancu

Cernăuțeanu Iosif (n. 1913, Botoșani) de profesiune vânzător. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Cernăuțeanu Iosif

Cohn Sulem Silvian (n. 1903, Ploiești) avocat din Ploiești, licențiat în drept la Facultatea Juridică București, din anul 1927, de la care dată a exercitat profesia de avocat la Baroul Prahova.

Cohn Sulem Silvian

David Bernard (n. 1905, Cernavodă) a lucrat ca patron ceasornicar în orașul Ploiești până în anul 1941 când a fost evacuat cu domiciliu obligatoriu în baza ordinului Marelui Cartier General. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

David Bernard

Erbstein Bernard (n. 1907, Ploiești) funcționar particular din Ploiești. A lucrat la Societatea „Podgoriile Valea Călugărească” din Ploiești, depozit de vinuri. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta)

Erbstein Bernard

Fischler A. Mozes (n. 1904, Arbore, Solca), cu două clase secundare, fost funcționar comercial în branșa articolelor de manufactură și galanterie. A fost evacuat de la Târgoviște cu domiciliu obligatoriu în Pitești, strada Șerban Vodă, 30. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Fischler A. Mozes

Herișan Wilhelm era un medic, fost ofițer în Armata Română care avea astfel autorizația de a călători pe ruta Pitești-Ploiești⁹¹.

Herman Osias (1899, Găești). Era contabil, diplomat al Școlii Superioare de Comerț din București din anul 1921. A exercitat comerțul de galanterie și mărunțișuri la Găești până la 1 noiembrie 1940. Avea domiciliul obligatoriu în Pitești, str. Sf. Vineri, nr. 3.

Herman Osias

⁹¹ Ibidem, dosar 8/1941, f. 246.

Iancu Simon (n. 1921, Târgoviște). În anul 1940 a terminat liceul comercial din Târgoviște și a luat bacalaureatul comercial. În septembrie 1941 a fost luat la munca de folos obștesc, după care a fost obligat să părăsească orașul Târgoviște, deoarece intra în așa-zisa zonă petroliferă. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Iancu Simon

Leibovici Froim (n. 1896, Focșani) căsătorit cu Reina (n. 1908, București) era funcționar comercial care a lucrat între 1922 la 1941 la Ploiești, evacuat din regiunea petroliferă, a ales ca domiciliu obligatoriu orașul Pitești, Sf. Vineri, nr. 20.

Leibovici Froim

Leibovici Leib (n. 1902, Fălticeni), fost comerciant cu patru clase de liceu.

Leibovici Leib

Machiu Leib (n. 1906, Dorohoi) fost vânzător. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta)

Machiu Leib

Marcu Alfred (n. 1919, Ploiești). În septembrie 1940 s-a înscris la Școala Superioară de Textile de pe lângă Politehnica București unde a urmat cursurile până în vara anului 1941 când le-a întrerupt studiile întrucât i-a fost stabilit domiciliu obligatoriu la Pitești. Era fiu de invalid de război. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

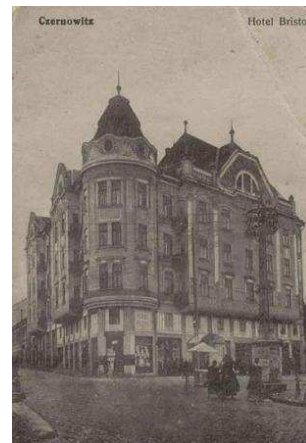
Marcu Alfred

Marcu Mihail (n. 1914, București), avocat licențiat în drept la Facultatea de Drept din București din anul 1938. Evacuat din Ploiești în noiembrie 1941.

Marcu Mihail

Marcus Linker (n. 1885, Storojineț) s-a refugiat odată cu cedarea Bucovinei către URSS, mai întâi la București, apoi la Pitești unde solicita aprobarea de a locui împreună cu soția sa care era bolnavă. Acesta era pensionar fiind un fost funcționar al Prefecturii Cernăuți și proprietarul hotelului Bristol din Cernăuți⁹².

Hotel Bristol (Cernăuți,)

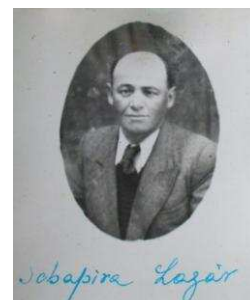
Mibașan Solomon (n. 1896, Bacău) căsătorit cu profesoara Mihaela Melania (n. 1906, Turnu Severin), a fost trecut în timpul războiului ca învățător și educator religios al copiilor evrei din Pitești, dar și pe lista școlii primare evreiești „Luca Moise” din orașul Ploiești, unde avea catedră permanentă de director, învățător și educator religios.

Mochi Victor (n. 1893, Piatra Neamț), stabilit la Ploiești din 1909, era medic dentist în baza autorizației Ministerului Muncii din 1923 și Înaltului Decret Regal publicat în Monitorul Oficial nr. 86 din 19 aprilie 1929. Înscris în colegiul medicilor Argeș – secția dentiștilor cu practică redusă. Va profesa de la 1 aprilie 1942 în cabinetul dentar al dr. Cusiner din Pitești. Mai afirma că „În conformitate cu decizia nr. 248 din 15 noiembrie 1941, investită cu formulă executorie, a Curții Superioare Administrativă din București, se constată că fac parte din categoria a II-a de evrei, ca unul ce am luptat în linia de foc pentru România, fiind grav rănit pe câmpul de onoare și decorat cu „Bărbăție și Credință, cu spade” clasa a II-a, pentru fapte de arme”.

Mochi Victor

Schapira Lazăr (n. 1905, Brăila) a lucrat la Industria de Faianță din Ploiești. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

⁹² Ibidem, f. 66.

Schapira Lazăr

Singer Iacob (n. 1911, Pitești), a fost contabil și funcționar particular care a lucrat la firma „Carmen Transporturi” din Ploiești. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Singer Iacob

Singer Zalic (n. 1922, Pitești), a fost funcționar particular în Ploiești unde a lucrat la SAR „Carmen” de Transporturi Internaționale din Ploiești. Concediat și evacuat de la Ploiești fiind zonă petroliferă a fost concentrat pentru muncă de folos obștesc. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Singer Zalic

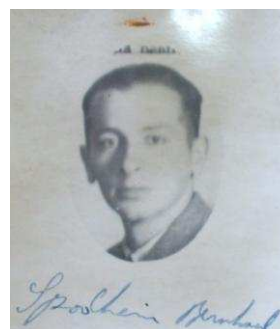
Sommer Bruno (n. 1907, Rădăuți), a studiat medicina la Paris, în calitate de doctorand în medicină a fost întrebuințat la toate concentrările în calitate de medic de unitate.

Sommer Bruno

Sommer Cecil (n. 1904, Brodina), a obținut în iulie 1926 diploma de inginer la Academia de Înalte Științe Comerciale din Liege, Belgia. A fost șeful contabilității la societatea petrolieră Concordia Ploiești - Serviciul Conductelor și Rezervoarelor.

Sommer Cecil

Spodheim Bernhard din Ploiești. Născut 21 august 1915. a studiat dreptul întrerupând cursurile în anul III pentru a face serviciul militar. La terminare nu a mai fost admis la Fac. Domiciliul str. Băilor, 7. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Spodheim Bernhard

Spodheim Carol (n. 1893, Mihăileni, Dorohoi) căsătorit cu Charoltte (n. 1897, Botoșani) era un medic din Ploiești înscris în colegiul medicilor din Prahova, cu titlu de doctor în medicină la Facultatea de Medicină din Viena din anul 1926 și cu drept de practică recunoscut din 1928. A fost folosit de Cercul de Recrutare Argeș pentru munca de folos obștesc.

Spodheim Carol

Spodheim Carol (n. 1908, Târnauca) era un avocat din Ploiești cu licență în drept la Facultatea de Drept de la Iași în 1930. Fiind înscris în Baroul Prahova, a practicat avocatura până în 1940 când a fost radiat în baza decretului privitor la statutul juridic al evreilor. Avea domiciliu obligatoriu în Pitești strada Băilor, nr. 7, în baza ordinului Marelui Cartier General 58.406 din 13 noiembrie 1941.

Spodheim Carol

Spodheim Martin (n. 1907, Dumbrăveni) din Ploiești. Absolvent al Institutului Superior de Comerț din Anvers (Belgia). A fost funcționar cu gradul de șef de birou la Camera de Comerț și Industrie Botoșani în perioada 1933-1938. În perioada 1939-1941 a lucrat la SAR Textila Ploiești.

Spodheim Martin

Șain Ștrul (n. 1906) era de meserie boiangiu și curățător de haine la Simon Mihailovici din Câmpina. A fost evacuat din zona Câmpina fiind zonă petroliferă și trimis în lagărul de la Teiș – Târgoviște, apoi la Găești pentru muncă de folos obștesc și în final cu domiciliu obligatoriu în Pitești, str. Șerban Vodă, nr. 106. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Șain Ștrul

Șvarțman Aron, doctor în medicină și chirurgie în vârstă de 36 ani. Practica medicina în baza studiilor de la Facultatea de Medicină București și cu specializare la Universitatea din Viena, cu drept de liberă profesie din 1931. A profesat ca medic O.R.L.-ist în orașul Ploiești până în 1941 când a fost evacuat în lagărul Teiș-Târgoviște, apoi a ales domiciliu obligatoriu în Pitești, str. Primăverii, nr. 45.

Șvarțman Aron

Wasserman Aron (n. 1905, comuna Pogana, jud. Tutova) căsătorit cu Felicia (n. 1910, Ploiești) aveau o fată Adriana Luiza (n. 1935, Ploiești). Era doctor în chimie al Facultății de Științe din Torino – Italia cu diploma din 1930. A funcționat în calitate de chimist pe lângă societățile petroliere Petrolmina și Meotica Română din Ploiești până la data de 14 iulie 1941 când a fost evacuat.

Wasserman Aron

Wesler Wolfgang (n. 1911, Rădăuți) căsătorit cu Sabina (n. 1912, București) era un tehnician textilist din Ploiești. A lucrat la uzinele Buhuși și apoi la fabrica „Dorobanțul” din Ploiești. Apare pe lista cu evreii deportați în Transnistria (jud. Balta).

Wesler Wolfgang

Zalman Adolf Segall (n. 1920, Târgoviște) contabil evacuat de la Târgoviște. Avea diplomă de bacalaureat comercial și un an de studii la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale. Ultimul loc de muncă a fost asistent în drogherie.

Zalman Adolf Segall

Zissu Ioan (n. 1919, Târgoviște) originar din Târgoviște. Student înscris la Facultatea de Farmacie București. Tatăl său fiind fotograf, a învățat meseria și posedă o adeverință.

Zissu Ioan

CONCLUZII

La începutul celui de-al doilea război mondial în Pitești locuiau circa 400 de evrei care aveau o stare materială bună fiind comercianți și liberi profesioniști uniți în jurul Comunității Evreiești care avea statut de persoană juridică recunoscută încă din anul 1932. De-a lungul străzii centrale a orașului numită Șerban Vodă se aflau cele mai multe magazine deținute de patronii evrei din Pitești, 15 din cele 29 existente pe această stradă, comerțul fiind o îndeletnicire predilectă. Alți evrei din oraș aveau brevete de activitate (giuvaergii, tehnicieni dentari, perieri, tinichigii etc.) sau practicau profesii liberale (avocați, doctori, ingineri, contabili, fotografi etc.).

Din perioada statului național legionar (septembrie 1940 – februarie 1941) nu s-au păstrat prea multe urme documentare ale acțiunilor legionare față de populația evreiască din oraș. Autoritățile locale conduse de legionari (Prefectura Argeș condusă de dr. Mihail Georgescu, Primăria și Poliția Pitești) au ordonat și realizat percheziții domiciliare în timpul nopții la unii evrei mai înstăriți din oraș de unde au confiscat unele bunuri, așa cum a fost cazul comerciantului Mișu Michelstein care deținea un magazin en-gros în zona centrală a orașului, în Piața Episcopiei. De asemenea, din alte surse documentare unilaterale, reiese că în zilele rebeliunii din ianuarie 1941, înlăturarea legionarilor din fruntea instituțiilor locale s-a făcut în liniște și fără violențe, după cum susține comandantul Legiunii de Jandarmi Argeș, lt.col. Modest Isopescu.

După impunerea dictaturii militare a generalului Ion Antonescu politicile antisemite s-au aplicat în continuare în direcții care au vizat în principal excluderea evreilor din societatea românească prin românizarea economiei și românizarea personalului din întreprinderi:

1. Pentru coordonarea și supravegherea cât mai strictă, toate asociațiile și organizațiile evreiești au fost desființate, inclusiv Comunitatea Evreiască din Pitești care a trecut în subordinea Oficiului Județean Argeș al Centralei Evreilor din România.

2. Au fost expropriate, fără despăgubire, toate bunurile deținute de evrei în zonele rurale, iar aceștia au fost mutați forțat cu domiciliu obligatoriu în orașul Pitești, în total 12 persoane. Au fost naționalizate toate imobilele, cu excepția sinagogii, care au trecut în administrarea temporară a Centrului Național de Românizare (CNR) București. O parte din foștii proprietari evrei au devenit chiriași tolerați pe sume mari de bani în câteva camere din propriile case, iar celelalte camere rămase libere erau închiriate contracost unor instituții locale sau persoane particulare care plăteau chirie direct CNR. Școala evreiască aflată lângă sinagogă a fost închiriată Poliției Pitești care la acea dată nu avea un local propriu.

3. Toți comercianții au fost obligați mai întâi să-și „dubleze” angajații evrei specializați cu „etnici români” pentru o perioadă scurtă de timp, după care urma concedierea. Evreii erau obligați să solicite inspectorului special de românizare din județul Argeș, profesorul Mihail Ilovici reprezentant al Oficiului Central de Românizare (OCR) București, aprobarea dreptului de a munci. Rezoluțiile profesorului Ilovici erau adesea de concediere și de punerea evreilor la dispoziția autorităților locale în vederea prestării muncilor obligatorii. Totuși, OCR avea drept de decizie definitivă, numea în locul evreilor concediați „români etnici”, în special din rândul refugiaților din Ardeal, Basarabia și Cadrilater sau stabilea în mod arbitrar retribuția pe care trebuia să o primească angajatul. S-a creat un haos birocratic pentru că de cele mai multe ori OCR făcea numirile cu întârziere, personalul desemnat nu se prezenta la locul de muncă sau postul vacant era între timp ocupat de o altă persoană aleasă liber de angajator.

4. Au fost anulate toate brevetele de meserii și s-a interzis practicarea meseriilor liberale decât prin ordine de rechiziție venite din partea autorităților administrative și militare. Evreii au fost obligați să presteze muncă forțată pentru folosul obștesc sub coordonarea și supravegherea Cercului de Recrutare Argeș și a Prefecturii Argeș, însă cei mai înstăriți sau influenți și-au putut cumpăra libertatea.

5. Pentru a susține efortul de război dus de țară evreii au fost constrânși prin intermediul OJCE Argeș să contribuie cu sume mari de bani pentru „Împrumutul Reîntregirii”. Numai în anii 1941 și 1942 s-au strâns peste 7.000.000 lei, în condițiile în care o casă nou construită în satul model Antonești (comuna Corbeni, Argeș) care fusese devastat de inundațiile din vara anului 1941,

era evaluată la un preț de cost care pornea de la 250.000 lei. De asemenea, au contribuit cu 100 de paturi pentru spitalele cu răniți de război și cu articole de îmbrăcăminte pentru opera de asistență socială etc.

6. La finele anului 1941, după declararea orașului Ploiești și a județului Prahova zone strategice petrolifere, evreii au fost obligați să părăsească urgent zona. Circa 90 de evrei originari din Ploiești și-au stabilit domiciliu obligatoriu în orașul Pitești, după ce trecuseră mai întâi prin lagărul intermediar de la Teiș – Târgoviște. În anul următor, peste 50 de evrei din rândul celor autohtoni și dintre cei de la Ploiești au fost deportați în Transnistria sub pretextul unor acuzații generale de sabotaj economic la legea de românizare sau pentru desfășurarea unor activități comuniste. În rândul celor deportați s-au aflat și membri din cadrul comitetului OJCE Argeș: avocații Iosif Bercovici și Iosif Elias, precum și Mauriciu Braunstein.

7. Alte măsuri represive specifice perioadei războiului îndreptate contra evreilor au fost: interzicerea dreptului de liberă circulație decât cu acordul autorităților de la nivel ministerial, confiscarea tuturor aparatelor radio, raționalizarea și îngrădirea accesului la alimentele de primă necesitate, interdicția de a angaja personal creștin sau de a intra în contact cu țărani veniți la oraș etc.

În aceste condiții precare de existență și nesiguranță, conducerea OJCE Argeș evreii a avut dorința și sprijinul Centralei Evreilor din România condusă de Wilhelm Filderman, de a înființa în 1942 o clasă de învățământ primar în clădirea sinagogii din oraș, a întemeiat și susținut o cantină socială, a sprijinit cu bani pe acei evrei mai săraci, în timp ce unii evrei au încercat să-și câștige existența practicând comerțul ambulant pe străzile orașului, deși această practică era interzisă. Se poate afirma că birocrăția și corupția administrației statului au fost factorii atenuanți care au înlesnit uneori derogări temporare și izolate de la aplicarea legislației antisemite.

Summary

At the beginning of World War II about 400 Jews were living in Pitesti who were wealthy, being traders and professionals united around the Hebrew Community, which had had recognized legal status since 1932. Along the central street of the city, Serban Voda, 15 of the existing 29 on that street, most of the shops were owned by Jews, trade being their favored occupation. Other Jews had trade licences (jewelry, dental technicians, brush makers, roofers etc.) or were liberal professionals (lawyers, doctors, engineers, accountants, photographers and so on).

Not very many documentary traces of the Legionnaires actions towards the Jewish population of the city were kept from the National Legionary State period (September 1940 - February 1941). Local authorities led by Legionnaires (The Prefecture of Arges County led by Dr. Michael Georgescu, the City Hall of Pitesti and the Police) ordered and carried out house searches during the night at homes of some wealthiest Jews in the town, where they confiscated goods from traders like Misu Michelstein, who had a wholesale store in a central area, the Diocese Market street. Also, other unilateral documentary sources show that the rebellion of January 1941 and removal of Legionnaires from the top local institutions was done quietly and without violence, as alleged by commander Lt. Col. Modest Isopescu of the Gendarmerie Legion of Arges.

After the imposition of the military dictatorship of General Ion Antonescu, the anti-Semitic policies were further applied in ways that were mainly aimed at excluding Jews from Romanian society by means of the romanianization of the economic affairs and staff of all businesses:

In order to achieve the strictest possible coordination and supervision, all Hebrew associations and organizations were disbanded, including the Hebrew Community of Pitesti which passed under the jurisdiction of the Jewish Central Office in Romania (OJCE Arges).

All assets of Jews in rural areas were expropriated without compensation, and they were forcibly moved into the city of Pitesti, with a total of 12 persons under house arrest. All buildings were nationalized, except the synagogue, which came under the temporary administration of the National Center for Romanianization (CNR) in Bucharest. Some of the former owners were tolerated as tenants paying large amounts of money for a few rooms in their homes, and the other vacant rooms were rented for a fee to the local institutions or individuals who also paid rent directly

to the CNR. The Hebrew School located near the synagogue was rented by the Police of Pitesti, who at the time did not have their own building.

At first, all merchants were forced to "double" the specialized Hebrew employees with "ethnic Romanians" for a short time and then fire the Jews. Jews were forced to request a work permit from the special inspector of romanianization of Arges county, Professor Michael Ilovescu, the representative of the Central Office of Romanianization (OCR) in Bucharest. Ilovescu's solutions were often to dismiss the Jews and make them available to the local authorities for the provision of forced labor. However, the OCR had the final decision and hired "ethnic Romanians" to replace the dismissed Jews, in particular refugees from Transylvania, Bessarabia and Cadrilater, or arbitrarily set the remuneration that the employee should receive. Bureaucratic chaos was created because of the OCR's belated appointments, some appointed staff refused the job, or the job was meanwhile occupied by another person freely chosen by the employer.

All trade licences were canceled and the practice of liberal professions was banned except requisition orders coming from administrative and military authorities. Jews were forced into community work under the direction and supervision of the Circle of Recruitment of Arges and the Prefecture of Arges, but the most wealthy or influential could buy their freedom.

To support the country's war effort, the Jews were forced by the OJCE of Arges to contribute large amounts of money to the "Reunification Debt". In 1941 and 1942 alone, over 7,000,000 lei were raised and a new house built in the model village Antonesti (Corbeni commune, Arges), which was devastated by floods in the summer of 1941, was valued at a price starting at 250,000 lei. They also contributed 100 beds for hospitals with war wounded and garments for social work.

In late 1941, after declaring the city of Ploiesti and Prahova County a strategic oil area, the Jews were forced to leave the area immediately. About 90 Jews, originally from Ploiesti, settled in Pitesti under house arrest having first passed through the intermediate camp of Teis – Targoviste. In the following year, over 50 Jews, some local and some from Ploiesti, were deported under the pretext of a general charge of economic sabotage of the romanianization law or communist activities. Among those deported were also members of the committee of the OJCE of Arges: lawyers Joseph Bercovici and Joseph Elias, as well as Maurice Braunstein.

Other specific repressive war measures directed against the Jews were: banning the freedom of movement without the consent of the authorities at ministerial level, the confiscation of all radios, the rationing and restriction of access to essential foods, the prohibition against employing Christians or having contact with farmers coming to town etc.

Under these uncertain and precarious conditions, in 1942 the OJCE of Arges had the desire and support of the Jewish Center in Romania led by Wilhelm Filderman to establish a class of primary education in the synagogue building, as well as founding and supporting a social canteen, supporting the poor financially while other Jews tried to make a living peddling on the streets, although this practice was prohibited. It can be said that the bureaucracy and corruption of the state government were mitigating factors that sometimes facilitated temporary and isolated exemptions from the application of anti-Semitic legislation.